

תמצית
מסכת ברכות

תמצית מסכת ברכות

סיכום של דברי הגמ' , בצורה מסודרת וברורה,
מועיל לחזרה ולבהירות הסוגיות.

תמוז התשע"ה
מודיעין עילית

ניתן להשיג חוברות "תמצית" גם על מסכתות-
ברכות, מסכתות סדר מועד, יבמות כתובות נדרים ונדה.
וכן תמצית המקרא, ותמצית נ"ך (חלקי).
ותמצית ספרי מוסר (שערי תשובה, מסילת ישרים, נפש החיים, וחזו"א אמו"ב).
נקודות מכירה בירושלים, בני ברק, ומודיעין עילית. לפרטים 0527692282

מידי חודש יו"ל חוברות סיכום על הגמ' הנלמדת לפי סדר הדף היומי,
ועל משנה ברורה לפי סדר מבחני "דרשו", ניתן לקבל חוברות אלו
בדואר (תמורת דמי משלוח) או במייל
tamtzissas@gmail.com

בחסות "דפוס איכות" המרכז להדפסת חוברות
וקונטרסים. משלוחים לכל רחבי הארץ.

1599-529100

כל הזכויות שמורות

נכתב לפום ריהטא בסדר לימוד דף היומי

הערות ותיקונים יתקבלו בברכה

לפרטים- 0527692282

מכתב מת"ח אחד:

תמוז תשע"ה

חיזוק לידיעת גמרא בע"פ

יקירי...

הנה הגרי"ס, אור ישראל מסלנט, בספר אור ישראל, מאמר כ"ז, כתב מאמר נפלא אשר כל בן תורה, החפץ לעלות במעלות התורה והיראה, חייב ללמדו, כי ממנו נקח לעבוד את ד'.

בו מבואר, כי חובת כל איש מישראל, ללמוד תורה, ולדעת התורה. שני חיובים שונים, אשר כל חיוב הוא חיוב לעצמו, ושני החובות הללו מתחברים כאחד, לעשות רצון אבינו שבשמים.

והגרי"ס מבאר בהרחבה, כיצד יקיים האדם חובות אלו באופן הטוב ביותר, ואנו נעיין רק בשרש דבריו...

וזה לשונו שם -

הנה במצוות תלמוד תורה, יש בזה שני ענינים, א' לימוד התורה, ב' ידיעות התורה. מצות לימוד התורה, הוא מן הכתוב והגית בו יומם ולילה, וכמש"כ הרמב"ם, והטור, וש"ע, בריש ה' תלמוד תורה וז"ל, כל אדם מישראל חייב בת"ת כו', שנאמר והגית בו יומם ולילה, ע"ש.

והנה למצוה זו של לימוד התורה, כל מה שלומד מקיים המ"ע והגית בו יומם ולילה, הן מקרא, או משנה, גמ' הלכות ואגדות, שכולן נתנו למשה מסיני, וכמו שהאריך בזה בס' נפש החיים שער ד' פ"ו ע"ש, ואף שלא יוכל לפסוק דין מתוך מקרא, או משנה, וכש"כ מן אגדה, בכ"ז יוצא ידי מצות לימוד התורה.

עכ"ל הצריך לענייננו,

ומאריך שם מאד בדברים נפלאים, כיצד יקיים האדם שני חיובים אלו, הידיעה והלימוד, בדברים נפלאים.

והנה ראוי לכל בן תורה, העוסק בתורה בעיון הראוי, בשמיעת שיעורים, ובעמל ההבנה, לשים עיניו ולבו, גם על ידיעה רחבה בידיעת הש"ס כפשוטו. תחילה ידיעת המסכתות הנלמדות בישיבה, ואח"כ שאר המסכתות, וידיעה היינו ידיעה ברורה, כמעט כלשון הגמרא.

והנה ידיעה זו אינה נקנית בהבטה בעלמא, אלא בשינון פעמים רבות, כמבואר בגמרא, "תנא מיניה ארבעין זמנין..." או כמבואר בגמרא, "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד".

ואם יאמר האומר, הרי אנו זקוקים לזמן רב להעמיק בסברה, להעמיק בהתבוננות בדברי ראשי הישיבה, בודאי אמת, נכון הדבר, כי יש לעמול עמל רב, בהתבוננות, ובדבוק חברים, ובבקשה מהראש ישיבה, והרמ"ם, לבאר את עומק הדברים, ולהעמיד הדברים על מכונם.

אבל יש צורך לקבוע זמן, לשינון הגמרא פעמים רבות, כי ידיעת הגמרא, המשא ומתן בגמרא, ושינון לשון הגמרא, הוא הכרח נוסף, חובה רבה עד מאד. ויש מקום בראש, לקיים שני חובות אלו, כמבואר בדברי הגרי"ס הנ"ל, כי חובת האדם לדעת הגמרא, ולהבין דיני התורה.

וזה לשונו שם,

אולם הגדר השני במצות ת"ת, הוא ידיעות התורה, והוא מה שאמרו חז"ל בקידושין (דף ל), ושנתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפ"ך, שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, שנאמר אמור לחכמה אחותי את, ואומר קשרם על לוח לבך כו', ואומר חציך שנונים כו', ופרש"י יהיו מחודדים בפ"ך, חזור עליהם ובדוק בעומקם, שאם ישאלך אם לא תצטרך לגמגם כו', אמור לחכמה אחותי את שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך ע"ש.

יסוד המצוה הזאת כולל שני פרטים, א' הידיעה לרכוש לו הבקיאות בכל חלקי התורה, שיהיה תלמודו שגור בפיו, ב' הוא היכולת, להתחכם בתורה לחדד השכל, לשננו ולהישירו, שיוכל לישא וליתן במלחמתה של תורה, ולעקור הרים בפלפולו. ושתי אלה כינו חז"ל, בשם סיני ועוקר הרים.

הנה ביאר לנו הגאון והצדיק הגרי"ס זצ"ל, כי ידיעת התורה, הוא הידיעה בכל חלקי התורה... וההבנה להבין גדרי הדברים.

א"כ מבואר יוצא מפי הגאון, כי שני אלו יהיו לנגד הלומד תמיד, לדעת ולהבין, והנה תחילת הידיעה הוא הגמרא, כי הוא שרש ויסוד תורה שבע"פ, כי הוא ביאור המשניות, שהם הם ראשית העיקר התורה שבע"פ.

ועל זה בא חובת ההבנה, לידע ולהבין, את ישרות חיובי התורה.

ודע יקירי,

כי ההרגל בשינון דברי הגמרא, יש בו תועלת לכמה נושאים. א. לידיעת הגמרא, כי ידיעת הגמרא נקנה בחזרה ושינון. ב. הרגיל בחזרה ושינון, מרבה במצות לימוד התורה.

ג. יש לדעת ברור, כי המרבה בשינון הגמרא, מרבה בהבנת התורה, כי הבנת התורה הוא הבנת דברי האחרונים, המבארים דברי הראשונים, המבארים דברי הפוסקים, המבארים דברי הגמרא, שהוא תורה שבע"פ, בו מבואר התורה שבכתב, מאמר הבורא בקיום המצוות.

ואם יאמר לך אדם, שהלומד הרבה גמרא, נעשה שטחי, אמור לו כי מדברי היצר הוא, כי ריבוי הגמרא אינו מרחיק מהבנת התורה, אלא מקרב... כי הבנת התורה אינו הבנת השכל החיצוני, אלא הבנת השכל, אשר קבל את ההבנה מלימוד התורה, ועל כן כל לימוד גמרא מחזק את ההבנה...

ואם ירפה אותך היצר בטענה, כי אין לך כח הזכרון, ולא יעלה בידך לזכור דברי הגמרא, אל תשמע לו, כי כל אדם יש לו כח הזכרון לזכור את אשר חפץ לזכור...

אם תִּבְקֶשׁ הַכֶּסֶף. (משלי ב, ד).

בקשת הכסף הוא ההכרה, כי הם חיי האדם. חייב האדם לדעת, כי ללא ידיעת התורה, אין לו חיים כלל. חייב האדם לדעת, כי ללא ההבנה בתורה, ידיעתו בתורה ידיעה קלושה היא. חייב האדם לדעת, כי הבנה ללא ידיעה, הבנה קלושה היא...

וְכַמְטוּמוֹנִים תַּחֲפֹשְׁנָה. (שם)

בחיפוש המטמונים לוקח זמן ממושך עד גילוי המטמונים, ויש אשר עמלים זמן ממושך, ורק אחר זמן רב רואים התחלה של מטמון, אבל אחר המשך הזמן מתגלה המטמון, והוא שלל רב...

בין בידיעת התורה, ובין בהבנת התורה, לא ניכר הפירות, רק אחרי זמן ממושך.

המתמיד בעבודה, ובצורה הראויה, היינו עמל בהבנה, מתוך שמיעת דברי רבותינו ראשי הישיבה, והרמ"ם, והעמל בספרי האחרונים, והראשונים, הוא יזכה להבנת התורה.

העמל בידיעת התורה, בחזרה ושינון פעמים רבות, ואף שאינו רואה לפניו את כח זכרונו, ואף שאינו רואה את בהירות הסוגיות - כי מה שאינו מבורר בפעם הראשונה, יבואר ויבורר בהמשך - יראה בהמשך, את המטמונים היוצאים מתוך ריבוי החזרות, ויצרפו מטמוני הידיעה, למטמוני ההבנה.

והנה אמרו חז"ל "דברי תורה קשה לקנותם ככלי כסף, ונוח לאבדם ככלי זכוכית" (חגיגה ט"ו), על כן יש להכיר, כי העבודה הזאת עבודת האדם לכל חיי העוה"ז, והוא ההכנה הראויה לחיי העוה"ב.

"כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה"...

י"א שסוף זמן ק"ש הוא בשעה שהעני עומד ליפטר מתוך סעודתו.

ג. משמרות- הלילה מחולק לכמה משמרות, ובכל משמר כת מלאכים אחרת אומרת שירה, י"א ג' משמרות וי"א ד', ואשמועינן תנא דמתני' שגם בארץ יש הכר למשמרות וכמ"ד ג' משמרות, משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק ואשה מספרת עם בעלה, סימן זה לל"ק הוא לסוף ראשונה תחילת שלישית ואמצע אמצעית, לל"ב לסוף המשמרות, ונ"מ שמי שנמצא בבית אפל יכול לקרות ק"ש כששומע סימן זה.

ג' דברים למד רבי יוסי מאליהו זכור לטוב- אין נכנסים לחורבה, מתפללים בדרך, המתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה.

בכל יום ג' פעמים **בת קול אומרת** אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות, ובשעה שאומרים איש"ר הקב"ה אומר אשרי המלך שמקלסים אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

ג. מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה מפני חשד מפולת ומזיקים.

חשד אינו אוסר אלא להכנס ביחיד, אבל בשניים מותר, ואם הם פרוצים אסור, ובמדבר מותר אפי' אחד.

מפולת אינו אוסר אלא בחורבה ישנה, אבל חדשה מותר.

מזיקים אינו אוסר אלא באחד אבל בתרי לא, ובמקומן חיישינן אפי' באחד.

קדמו עיני אשמורות- למ"ד ד' משמרות הוי הלילה ניחא, ולמ"ד ג' משמרות הוי הלילה היינו זמן של ב' משמרות קודם זמן קימת המלכים בג' שעות ביום, או שכוונתו למשמר ופלא.

מסכת ברכות:

מאימתי:

זמן ק"ש ערבית

ב. תחילת זמן ק"ש הוא בצאת הכוכבים.

סוף הזמן לר"א עד ד' שעות, לחכמים עד חצות, לר"ג עד עלות השחר, ואף לרבנן מדאורייתא זמנה עד עמוד השחר, ועל כן אם לא קרא קודם חצות חייב לקרות עד עמוד השחר.

אכילת קדשים שנאכלים ליום אחד והקטר חלבים ואברים זמנם עד עלות השחר, ואמרו חכמים שזמנם עד חצות באכילת קדשים ובק"ש כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

כהנים שטבלו מותרים באכילת תרומה משעת צאת הכוכבים, אף שלא הקריבו את קרבן הכפרה, דכתיב ובא השמש וטהר, והיינו שטהר היום, דאם הכונה להבאת הקרבן לימא קרא ויטהר.

ב. שיטות נוספות בתחילת זמן ק"ש של

ערבית- שיטת רבי יהודה (לקמן כ"ז) שמפוג המנחה הוא זמן ק"ש, לר"א משעה שקדש היום בערבי שבתות בין השמשות, לר"מ משעה שהכהנים טובלים לתרומה, והיינו קודם בין השמשות דר' יוסי שהוא כהרף עין, לתנא דמתני' ולרבי יהושע משעת צאת הכוכבים, לר' חנינא מזמן שהעני נכנס לאכול פתו במלח, והוא מאוחר מזמן צאת הכוכבים, לר' אחאי משעה שבנ"א נכנסים להסב י"א בחול וי"א בשבת לתנא אחר אליבא דר"מ משעה שבנ"א נכנסים לאכול פתן בערב שבת.

בקריאת שמע וחוטפתו שינה, על כן חיבו לקרוא עד חצות.

כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה- י"א
דקאי אק"ש שיקראנה עד חצות, והזהירו בזה יותר משאר תקנות חז"ל משום דאיכא אונס שינה, וי"א דקאי על תפילת ערבית, וקמ"ל דתפילת ערבית חובה.

סמיכת גאולה לתפילה- לריו"ח צריך לסמוך
גאולה לתפילה גם בערבית וגם בשחרית, ולריב"ל בערבית תפילה ואח"כ ק"ש, וקמיפלגי אם הגאולה היתה מבערב, או שעיקר הגאולה היתה רק בבוקר, ואב"א דשניהם מקישים ערבית לשחרית דכתיב בשכבך ובקומך, וקמיפלגי אם להקיש לענין לסמוך גאולה לתפילה, או להקיש לענין שתהא ק"ש סמוך למיטתו.

השכיבנו וד' שפתי תפתח אינו מעכב בסמיכת גאולה לתפילה, דהשכיבנו כגאולה אריכתא, וד' שפתי תפתח כתפילה אריכתא.

אשרי- כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח
לו שהוא בן עוה"ב- משום שמסודר בא' ב' ויש בו פותח את ידך, לא נאמרה נ' באשרי מפני שיש בה מפתח של שונאי ישראל, ומ"מ סמכה דוד בסומך ד' לכל הנופלים.

מיכאל היה עף בפריחה אחת, גבריאל בשתי פריחות, אליהו בד', מלאך המות בח', ובשעת המגפה באחת.

ה. ק"ש שעל המיטה- אע"פ שקרא ק"ש
ערבית צריך לחזור ולקרואה על מיטתו, ות"ח אינו צריך ומ"מ יאמר פסוק של רחמים.
כל הקורא ק"ש על מיטתו כאילו אוזח חרב של שתי פיות להרוג המזיקים, והמזיקים בדילים ממנו.

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע נצחו מוטב אם לא יעסוק בתורה, יקרא ק"ש, יזכור יום המיתה.

עשרת הדברות המקרא המשנה נביאים וכתובים והגמרא כולם ניתנו למשה בסניני.

אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת ולא דברי תורה, מילי דעלמא לל"ק מותר ולל"ב אסור.

דוד המלך

מעשיו בלילה ובבוקר- לר' אושעיא דוד היה
קם בתחילת הלילה. לר' זירא עד חצות הלילה היה מתנמנם כסוס ובחצות היה מתגבר כארי. לרב אשי עד חצות היה עוסק בתורה ואחר חצות בשירות ותשבחות, בעלות השחר נכנסו חכמי ישראל וביקשו פרנסה וכו', והיו יוצאים למלחמה ע"פ מלך ואחיתופל וסנהדרין ואורים ותומים.

ידיעת זמן חצות- לל"ק דוד ידע מתי זמן
חצות ע"י הכינור, ומשה לא ידע מתי חצות, ולכן אף שהקב"ה אמר לו שמכת בכורות תהיה בחצות הוא אמר כחצות. לר' זירא משה ודוד ידעו מתי חצות, ודוד היה צריך את הכינור כדי להתעורר משנתו, ומשה אמר כחצות שמה יטעו אצטגניני פרעה בזמן חצות ויחשבו שמה בדאי. לר' אשי אמר משה ב"ג בחצות מחר כחצות כמו עכשיו.

ד. לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני- שהיה
קם בחצות קודם שאר מלכים שקמים בג' שעות, וי"א שאמר כן על שהיו ידיו מלוכלכות בדם בשפיר ובשליא לטהר אשה לבעלה, והיה נמלך במפיבושת רבו ולא בוש, ולפיכך זכה ויצא ממנו כלאב והוא דניאל שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה.

שמה יגרום החטא- אע"פ שדוד אמר על
עצמו שהוא חסיד, מ"מ חשש שאין לו חלק עם הצדיקים בשכר שיש להם לעת"ל שמה יגרום החטא, וכן יעקב חשש מעשיו אע"פ שהבטיחו הקב"ה והנה אנוכי עמך שמה יגרום החטא.

ראויים היו ישראל לניסים בעליה לארץ בימי עזרא כמו בימי יהושע, אלא שגרם החטא.

ד: טעמא דחכמים- מעיקר הדין מודים שזמן
ק"ש עד חצות, אלא שחששו שיתעכב

צריך להניח המיטה בין צפון לדרום, וזוכה לבנים זכרים ואין אשתו מפלת.

המתפלל צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר.

צריך להמתין לחבירו בסיום התפילה.

1. האדם מוקף במזיקים רבים, הגמ' מבארת למה הם גורמים, ואין אפשר לראותם.

אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו, שניים שיושבים ועוסקים בתורה נכתבים דבריהם בספר הזכרונות, וכן ג' שעוסקים בתורה או שיושבים לדון, עשרה שמתפללים קדמה שכינה ואתיא.

חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה כאילו עשאה.

הקב"ה מניח תפילין, וכתוב בהם שבח ישראל- א' כי מי גוי גדול, ומי גוי גדול, ב' אשרין ישראל, ג' או הניסה אלוקים, ד' ולתתך עליון.

בית הכנסת

אין תפילת האדם נשמעת אלא בבית הכנסת, והקב"ה מצוי שם.

1: הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו, אם הלך לדבר מצוה נוגה לו, ואם לדבר הרשות אין נוגה לו, שהיה לו לבטוח בד'.

בשעה שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא עשרה מיד הוא כועס.

כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו, והוא מתלמידיו של אברהם שקבע מקום לתפילתו.

היוצא מבית הכנסת לא יפסע פסיעה גסה, ובכניסתו לבית הכנסת מצוה לרוץ, וכן לדבר הלכה, ואפילו בשבת.

המתפלל אחורי בית הכנסת ואין פניו לבית הכנסת נקרא רשע.

אגרא- דפרקא ריהטא, דכלה דוחקא, דשמעתא סברא, דבי טמיא שתיקותא,

הקב"ה נתן תורה לישראל ושמוח שלא כמידת מוכר בשר ודם.

יסורים-

כל העוסק בתורה יסורים בדלים ממנו, ואם אפשר לו לעסוק ואינו עוסק מקבל יסורים.

אם אדם רואה שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, אם לא מצא יתלה בביטול תורה, ואם לא מצא אלו יסורים של אהבה.

כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים ודווקא בקיבלם מאהבה, ושכרו שיראה זרע ויארין ימים ותלמודו מתקיים בידו.

אלו הם יסורים של אהבה כל שאין בהם ביטול תורה, וי"א ביטול תפילה, וי"א ששניהם יסורים של אהבה, ודבר זה אנו לומדים ק"ו משן ועין או מברית מלח.

ג' מתנות ניתנו לישראל ע"י יסורים תורה ארץ ישראל והעוה"ב.

ה: כל העוסק בתורה ובגמ"ח וקובר את בנו, מוחלין לו על כל עוונותיו.

נגעים אינם יסורים של אהבה אבל מכפרין לו עוונותיו, לל"ק אף שמכפרים אינם יסורים של אהבה, לל"ב דווקא לבני א"י שטעוניהם שלוח מחנות אינם יסורים של אהבה, ואב"א שדווקא בפרהסיא אינם יסורים של אהבה.

מי שאין לו בנים אינם יסורים של אהבה, ומי שמתו בניו אלו יסורים של אהבה.

הגמ' מביאה כמה אמוראים שקיבלו יסורים, ולא היו חביבים עליהם לא הם ולא שכרם, ונתרפאו ע"י אמורא אחר, ולא ריפאו עצמם משום שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

רב הונא החמיץ יינו על שלא שילם לאריסו, אף שהאריס גנב ממנו יותר משכרו, משום טעם גניבה, וכשקיבל לשלם י"א שחזר החומץ ונהיה יין, וי"א שנתייקר לדמי יין.

אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון ליבו לשמים.

לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות.

זכה לקירון פניו, לויראו מגשת אליו, ולתמונת ד' יביט והיינו קשר של תפילין, וזכה משה לרבו זרעו למעלה מס' ריבוא שאמר לו הקב"ה ואעשה אותך לגוי עצום.

ז: אברהם היה הראשון שקרא לקב"ה אדון, ולאה היתה הראשונה שהודתה לד', וקראה ראובן על שם ראו מה בין בני לבן חמי, שעשיו רצה להרוג את יעקב על הבכורה, וראובן הציל את יוסף אף שקיבל את הבכורה במקומו.

דוד המלך - רות נקראה כן ע"ש שיצא ממנה דוד שאמר שירות ותשבחות, ושמא קא גרים. קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג.

דוד אמר מזמור כשברח מפני אבשלום, משום שהודה שלא היה גרוע יותר.

התגרות ברשעים - מצינו שמותר להתגרות, ומאיך מצינו שאסור ולא עוד אלא שזוכה בדין ורואה בצריו, תירוץ א' במילי דשמיא מותר ובמילי דידיה אסור, ב' אף בדשמיא אסור ברשע שהשעה משחקת לו, ג' צדיק גמור מותר אף ברשע שהשעה משחקת לו.

גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה.

תפילה בציבור ובבית הכנסת

כל הקובע מקום לתפילתו אויביו נופלים תחתיו.

אף אם אין אדם יכול ללכת לבית הכנסת או להביא מנין לביתו, יכוון שעה שהציבור מתפללים, שהיא עת רצון.

ח: אין הקב"ה מואס בתפילת רבים.

כל העוסק בתורה וגמ"ח ומתפלל עם הציבור, כאילו פודה לקב"ה ולבניו מבין אומות העולם. כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע, וגורם גלות לו ולבניו.

להקדים לבית הכנסת בשחרית ולצאת מאוחר בערבית סגולה לאריכות ימים.

לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים לבית הכנסת ואח"כ יתפלל.

דתעניתא צדקתא, דהספידא דלוי, דבי הלולי מילי.

חשיבות התפילה - התפילה עומדת ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בה. לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, וי"א אף בערבית, וי"א אף בשחרית.

כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, ואם משמחו זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות, וכאילו הקריב תודה, ובנה אחת מחורבות ירושלים.

כל אדם שיש בו יראת שמים - דבריו נשמעים, כל העולם לא נברא אלא בשבילו, ולצוות לו, ושקול כנגד כל העולם.

כל שיודע בחבירו שנותן לו שלום יקדים לו שלום, ואם לא החזיר נקרא גזלן.

ז: הקב"ה מתפלל שיכבשו רחמיו את כעסו, ויגולו רחמיו על מדותיו, ויתנהג עם ישראל במידת הרחמים ולפנים משורת הדין, וכך בירכו ישמעאל כה"ג.

אל תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך.

אין מרצים לאדם בשעת כעסו.

הקב"ה זועם רגע כמימריה בכל יום, ובלעם ידע לכוון אותה שעה, אלא שלא כעס הקב"ה בכל אותם הימים, ואם היה כועס לא היה נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

טובה מרדות אחת בליבו של אדם יותר מכמה מלקיות.

משה ביקש מהקב"ה ג' דברים וניתנו לו, שתשרה שכינה על ישראל, ולא תשרה על עכו"ם, ולדעת מפני מה יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וענה לו הקב"ה שצדיק גמור טוב לו, ורשע גמור רע לו, ולר"מ על דבר זה לא ענה לו הקב"ה, אלא אמר לו וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו ראוי, משה ביקש מהקב"ה לראות את כבודו, אמר לו הקב"ה שלא יראה בגלל שבסנה הסתיר פניו מלראות, ובזכות שהסתיר פניו כי ירא מהביט אל האלוקים -

ג' מעלות במדיים - חותכים רק על השלחן, נושקים רק על גב היד, ויועצים רק בשדה.

הפרסיים צנועים באכילתם בבית הכסא ובדבר אחר, ומ"מ מזומנים לגיהנום.

ק"ש אחר עלות השחר קודם הנץ החמה - זמן ק"ש של לילה להלכה הוא עד עלות השחר כרבן גמליאל, ודווקא בשעת הדחק, לאחר עלות השחר קודם הנץ, ללישנא קמא זמן זה הוא לילה ומ"מ אפשר לצאת בו יד"ח ק"ש של יום משום שיש אנשים שקמים אז, ולל"ב יום הוא ומ"מ אפשר לצאת בו ק"ש של לילה משום שיש אנשים שישנים בזמן זה, וכן הלכה, ודווקא בשעת הדחק, ומ"מ אין לומר אז השכיבנו.

ט. חכמים סוברים שזמן ק"ש של ערבית הוא כל זמן שכיבה, ודלא כר"א שסובר שהוא זמן ההליכה לשכב, ולכן לחכמים מעיקר הדין כל הלילה כשר לק"ש, והא דאמרי רבנן עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

זמן הפסח - הקרבתו בי"ד בחצות, תחילת זמן אכילתו מתחילת הלילה, סוף זמן אכילתו לרבי אלעזר בן עזריה ור"א זמנו עד חצות הלילה, ולר"ע ורבי יהושע זמנו כל הלילה. ומוודו כ"ע שהמצרים נתנו להם רשות לצאת בלילה, והם לא יצאו אלא בבוקר, ונחלקו בזמן "חפזון" אם הכונה לחפזון דמצרים או לחפזון דישראל.

יציאת מצרים -

ט: הקב"ה ביקש ממשה שיאמר לישראל שישאלו ממצרים כלי כסף וזהב, שלא יאמר אברהם ועבדום ועינו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, אבל ישראל רצו לצאת מיד ולא להתעכב כלל.

"וישאלום" בעל כרחם - י"א בעל כרחם של המצרים, וי"א בעל כרחם דישראל שלא רצו לקחת משום משאוי.

וינצלו את מצרים - כמצודה שאין בה דגן, וי"א כמצולה שאין בה דגים.

על זאת יתפלל כל חסיד אליך **לעת מצוא** - י"א זו אשה שפעמים היא מציאה טובה, ופעמים היא מר ממות, וי"א זו תורה, וי"א זו מיתה שימות במיתה יפה, וי"א זו קבורה שראוי לאדם לבקש רחמים על כל ימיו עד סוף הקבורה, וי"א שזה בית הכסא, וזה עדיף מהכל.

הקב"ה אוהב שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומדרשות. מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, וראוי להתפלל במקום הלימוד.

גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים.

לעולם ידור אדם במקום רבו, והני מילי כשהוא כפוף לרבו.

אסור להניח ס"ת ולצאת, ובין גברא לגברא מותר, בין פסוק לפסוק ספק, רב ששת היה הופך פניו ולומד בזמן הקריאה.

ח: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שניים מקרא ואחד תרגום, ואפי' עטרות ודיבון, והעושה כן מאריכים לו ימיו ושנותיו, וצריך לאומרם בזמנם ולא להקדים או לאחר.

כל האוכל ושותה בתשיעי בתשרי כאילו התענה תשיעי ועשירי.

צריך להזהר לשחוט בעוף את הורידין.

צריך ליזהר בכבוד זקן ששכח תלמודו.

ג' דברים שאמר רבא לבניו -

א' כשאתם חותכים בשר אל תחתכו על גב היד, י"א משום סכנה שתחתך ידו, וי"א משום קלקול סעודה גם ע"י דם מועט.

ב' אל תשבו על מיטת ארמית, י"א לא ללכת לישון לפני ק"ש, י"א לא לישא גיורת, וי"א לא לשבת על מיטת ארמית, שמא תניח תינוק מת מתחתיו, ותאמר שהוא הרגו.

ג' אל תעברו מאחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים, ודווקא שאין לבית הכנסת פתח אחר, ואין בעיר בית הכנסת אחר, והוא לא סוחב משא ולא רץ ולא מניח תפילין.

דוד המלך

נסמכה בתהילים פרשת גוג ומוגוג לפרשת אבשלום, לומר שכשם שמצינו בן שמרד באביו, יתכן שימרדו בד' ובמשיחו.

דוד אמר שירה על ה' זמנים- במעי אמו, כשיצא לאויר העולם והסתכל בכוכבים ומזלות, כשינק משדי אמו אמר שירה על שעשה הזדים במקום בינה ולא במקום הטינופת, כשראה מפלתם של רשעים, על יום המיתה.

ברכי נפשי את ד' וכל קרבי את שם קדשו- שצר צורה בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה וקרבים ובני מעים, והיינו אין צור כאלוקינו- אין צייר כאלוקינו.

מידת בשר ודם מעשי ידיו מבלין אותו, והקב"ה מבלה מעשיו.

ה' ברכי נפשי אמר דוד נגד הקב"ה ונגד הנשמה, הקב"ה מלא כל העולם וזן את כל העולם, ונשמה מלאה וזנה את כל הגוף, הקב"ה והנשמה רואים ואינם נראים, טהורים, ושוכנים בחדרי חדרים.

חזקיהו המלך

הקב"ה עשה פשרה בין חזקיהו לישיעיהו, שעשה חזקיהו חולה ובא אליו ישיעיהו לבקרו, ואמר לו שהוא חייב מיתה על שלא עסק בפריה ורביה, ואף אם יצאו לו בנים שאינם מהוגנים אינו פטור מפריה ורביה, ועשה חזקיהו תשובה ונשא בתו של ישיעיהו, והתפלל על חייו כי אפי' חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, והתפלל מקירות ליבו, וי"א שביקש בזכות שלמה שחיפה קירות ההיכל בכסף וזהב, ובזכות שסמך גאולה לתפילה, וי"א בזכות שגזגז ספר רפואות.

י: ו' דברים עשה חזקיהו המלך על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו... עיבר השנה בל' אדר ולא הודו לו הואיל וראוי לקובעו ניסן.

אהיה אשר אהיה- בשעבוד זה ובשעבוד מלכויות, ואמר משה לקב"ה זיה לצרה בשעתה, ואמר לו אמור אהיה שלחני אליכם.

ענני ד' ענני- שתרד אש מן השמים, ושלא יאמרו שזה בכשפים.

זמן ק"ש של שחרית-

תחילת הזמן לת"ק משיכיר בין תכלת ללבן שבציצית, לר"א בין תכלת לכתת, לר"מ זמנה משיכיר בין זאב לכלב, לר"ע בין חמור לערוד, לאחרים משיראה את חבירו בריחוק ד' אמות ויכירנו, וכן הוא תחילת זמן תפילין להלכה.

סוף הזמן עד הנץ החמה, לרבי יהושע עד ג' שעות וכן הלכה, הקורא מכאן ואילך שכרו כקורא בתורה.

ותיקין היו גומרים ק"ש עם הנץ החמה, והיו סומכים גאולה לתפילה, שכל הסומך אינו ניוזק כל היום.

לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכים, ואפי' לקראת מלכי עכו"ם.

סמיכת גאולה לתפילה- לר' אלעזר אין אומרים ד' שפתי תפתח אלא במנחה משום שצריך לסמוך גאולה לתפילה בערבית ובשחרית, לרב אשי אומר ד' שפתי תפתח והוי כתפילה אריכתא וכן לענין השכיבנו הוי כגאולה אריכתא.

תהילים- אשרי האיש ולמה רגשו גויים בתהילים הם פרשה אחת, והיא מתחילה ומסתיימת באשרי כיון שהיתה חביבה על דוד, ותיקנו לומר יהיו לרצון אחר תפילת י"ח כמו שדוד אמר פסוק זה אחר י"ח פרקים.

י: אין להתפלל על הרשעים שימותו אלא שיחזרו בתשובה.

רני עקרה לא ילדה- השמחה מפני שלא ילדה בנים לגיהנום.

לחזק שיטת ב"ה, וכדי שלא יראו התלמידים שראב"ע הטה ויקבעו הלכה לדורות כב"ש.

ההכרעה במחלוקות ב"ש וב"ה - לרב יחזקאל יוצא יד"ח בין אם עושה כב"ש ובין אם עושה כב"ה, לרב יוסף אם עושה כב"ש לא יצא יד"ח, לרב נחמן בר יצחק העושה בדברי ב"ש חייב מיתה.

נוסח ברכות - ברכות ארוכות אין לקצר וכן להיפך, בברכות בלא חתימה אין לחתום, ובברכות עם חתימה אינו רשאי שלא לחתום.

ברכות ק"ש

בק"ש שחרית מברך ב' לפניו וא' לאחריה, ובערב ב' לפניו, ואחריה ב' א' ארוכה וא' קצרה.

י"א: יוצר אור ובורא חושך כדי להזכיר מידת לילה ביום, וכן בלילה מזכיר מידת יום ואומר גולל אור מפני חושך.

ברכה שניה היא אהבה רבה, ולרבנן אהבת עולם.

ברכות התורה

הקורא ק"ש א"צ לברך ברכות התורה, שכבר נפטר באהבה רבה.

לרב הונא אין מברך ברכות התורה אלא למקרא, לר' אלעזר אף למדרש, לריו"ח אף למשנה, ולרבא אף לתלמוד.

ומברך ג' ברכות - אשר קדשנו, והערב נא, ואשר בחר בנו, וזו מעולה שבברכות.

ברכות ק"ש במקדש - בתחילה ברכו ברכה אחת, י"א יוצר אור וברכות אין מעכבות זו את זו, וי"א אהבה רבה כיון שעדיין לא הגיע זמן יוצר אור, וסדר ברכות אין מעכב, ואח"כ קראו עשרת הדברות, וג' פרשיות ק"ש, וברכו ג' ברכות - אמת ויציב עבודה וברכת כהנים, ובשבת אומר משמר היוצא למשמר הנכנס שהקב"ה ישכין ביניהם אהבה ואחוה ושלוש ורעות.

כל התולה בזכות אחרים תולים לו בזכות עצמו כמשה, וכל התולה בזכות עצמו כחזקיהו תולים לו בזכות אחרים.

אלישע

הרוצה להנות משל אחרים יהנה כאלישע, והרוצה שלא להנות אל יהנה כשמואל.

כל המארח ת"ח ומהנהו מנכסיו כאילו הקריב תמידים.

נעשה נא (לאלישע) עלית קיר קטנה - י"א שקירוהו, וי"א שחילקהו לשניים.

הנה נא ידעתי כי איש אלוקים קדוש הוא - האשה מכרת באורחים יותר מן האיש, וראתה שלא עבר זבוב על שולחנו, וי"א שלא ראה קרי, הוא קדוש אבל גיחזי אינו קדוש.

הלכות תפילה - לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך. צריך שיכוון את רגליו. אסור לאכול קודם התפילה.

קריאת שמע

הקורא ק"ש אחרי ג' שעות מברך את הברכות, לרב חסדא ללישנא קמא לא יברך יוצר אור.

גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה.

לב"ש קורין בערב בהטיה ובבוקר בעמידה, לב"ה כל אחד קורא כדרכו, ואין להחמיר כדברי בית שמאי.

י"א. עוסק במצוה - העוסק במצוה או הולך בדרך למצוה פטור מק"ש, וכן חתן הכונס את הבתולה, שהוא טרוד בטרדה דמצוה פטור מק"ש, אבל הכונס את האלמנה שאינו טרוד, וכן מי שטרוד בטרדה שאינה של מצוה כגון שטבעה ספינתו בים, או אבל על מת חייב בק"ש, ומי"מ אבל פטור מן התפילין, כיון שנאמר בהם פאר.

ק"ש של ערבית - לב"ש יקראנה בהטיה, ולב"ה יקרא כדרכו, ר' ישמעאל היה מוטה וראב"ע היה זקוף, וכשהגיע זמן ק"ש זקף ר"י והטה ראב"ע וקראו ק"ש, וטעמא דר"י כדי

ציבור, ואותו פסוק לא קבעו מפני שמושה לא פסקו.

קבעו פרשת ציצית בק"ש מפני שיש בה-מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצוות, ואזהרה מללכת אחרי דעת מינים והרהור ע"ז והרהור עבירה.

הזכרת יציאת מצרים

בלילה - לת"ק ולראב"ע מזכירים יציאת מצרים בלילה, לחכמים אין מזכירים.

בביאת המשיח - לבן זומא בביאת המשיח לא יזכירו אלא ניסי ביאת המשיח, מפני שאחרונות משכחות את הראשונות, לחכמים יזכירו אלא שתהיה ההצלה משעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפילה.

י"ג. שמות אברהם שרה וישראל - בתחילה שהיה אב לארם נקרא אברם, וכשנעשה אב לכל העולם נקרא אברהם, וכן שרי ושרה, וכל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, וי"א שעובר בלאו, לשרה מותר לקרוא שרי, ולישראל מותר לקרוא יעקב.

היה קורא:

דיני קריאת שמע

היה קורא בלא כוונה לק"ש לא יצא יד"ח. למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, איירי בקורא להגיה, שלא כיוון אפי' לקריאה.

הפסק - לר"מ בין הפרקים שואל ומשיב מפני הכבוד, ובאמצע הפרק שואל ומשיב מפני היראה. לר"י באמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם.

י"ב. בכמה מקומות רצו לקבוע עשרת הדברות בק"ש, ולא קבעו שכבר בטלום מפני תרעומת המינים.

טעות בברכה

התחיל לברך על יין על דעת לברך שהכל וסיים הגפן יצא, שאפי' סיים שהכל יצא, וכן אם התחיל לברך על תמרים המוציא וסיים העץ יצא, שאפי' סיים המוציא יצא כיון דתמרי מיזן זייני.

התחיל לברך על שכר הגפן וסיים בשהכל וכדו', הגמ' מסתפקת אם אזלינן בתר החתימה, או בתר עיקר הברכה שהוא הזכרת שם ומלכות.

פתח בשחרית אדעתא דמעריב ערבים וסיים ביוצר אור, וכן בערבית פתח אדעתא דיוצר אור וסיים המעריב ערבים, יצא יד"ח, או משום דאזלינן בתר החתימה, או משום שכיון שמזכיר מידת יום בלילה ומידת לילה ביום חשיב פתח אדעתא דתרווייהו.

כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא יד"ח.

כריעה - המתפלל כורע בברוך וזוקף בשם, רב ששת היה כורע בבת אחת וזוקף בנחת.

י"ב: המלך הקדוש - לרב ולרבה בעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש והמלך המשפט וכן הלכה, לרבי אלעזר אפי' אמר הקל הקדוש נמי יצא, לרב יוסף אומר כמו בשאר השנה הקל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט.

כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא, ואם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו.

כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו, כשואל שהעלה את שמואל באוב ונתבייש לומר שהרג את נוב עיר הכהנים, ואמר לו שמואל מחר אתה ובניך עימי, והיינו עימי במחיצתי, וי"א ממה שקראו בחיר ד'.

ביקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש, מפני שנאמר בה כרע שכב כארי, ולא קבעו כולה מפני טורח

י"ד. הפסק בהלל ומגילה- לרב חייא מותר בק"ו מק"ש דאורייתא, לרבה בימים שהיחיד גומר את ההלל מותר רק בין הפרקים, ובימים שאין גומר את ההלל מותר אף באמצע הפרק, ודווקא מפני הכבוד.

טעימה- השרוי בתענית מותר שיטעום עד רביעית, והטועם א"צ לברך.

קודם התפילה אסור לשאול בשלום חברו קודם התפילה, ודווקא במשכים לפתחו. וכן אסור לעשות חפציו קודם התפילה. המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה חפציו.

כל הלן ז' ימים בלא חלום נקרא רע, וי"א שכל המשביע עצמו מד"ת ולן אין מבשרים אותו בשורות רעות.

אמת ויצוב- הלכה כרבי יהודה שלא יפסיק בין ויאמר לאמת ויצוב.

י"ד: לריו"ח חוזר ואומר אמת, לרבה אינו חוזר.

פרשת ציצית בלילה- לרב כהנא לא יתחיל פרשת ציצית ואם התחיל יגמור, ואם אמר עד ואמרת אליהם הוי התחלה, במערבא היו אומרים במערב פרשת ציצית עד ואמרת אליהם, והיו ממשיכים אני ד' אלוקיכם, וסברו שואמרת אליהם לא הוי התחלה, ואנו מתחילים כמערבא, ואומרים כל הפרשה כרב כהנא דכיון שהתחיל יגמור, לחייא בר רב אם לא אמר אני ד' אלוקיכם לא יאמר אמת ואמונה, אלא יאמר מודים אנחנו לך שהוצאתנו מארץ מצרים וכו'.

לר"ש בן יוחאי קדמה שמע לווהיה אם שמוע (מלבד טעמא דר"י בן קרח), ששמע יש בו ללמוד ללמד ולעשות, והיה יש בו ללמד ולעשות, ויאמר אין בו אלא לעשות.

אין לקרוא ק"ש בלא תפילין, והעושה כן כאילו מעיד עדות שקר, וי"א כאילו הקריב עולה בלא מנחה או זבח בלא נסכים, ואם אין לו תפילין יקרא ק"ש.

בין הפרקים- בין הברכות, בין ברכה שניה לשמוע, בין שמע לווהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויצוב מחלוקת.

סדר הפרשיות- קבלת מלכות שמים קודמת לקבלת מצוות, מצוות ת"ת שנוהגת ביום ובלילה קודמת לפרשת ציצית שנוהגת רק ביום.

לרבי אינו קורא אלא ככתבה, ולרבנן בכל לשון.

לרבי צריך להשמיע לאזניו, ולרבנן גם אם לא השמיע יצא.

הקורא ק"ש למפרע לא יצא יד"ח.

י"ג: כוונת הלב- לר"מ צריך כוונה רק בפסוק ראשון, ואמר רבא הלכה כר"מ, לר"א צריך לכוון עד על לבבך, וכן אמר ר' זוטרא, לר' יאשיה עד על לבבך צריך קריאה, מכאן ואילך מספיק כוונה בלא קריאה, לר"ע צריך לכוון בכל הפרשה, במקום שצריך לכוון אף לב"ה שיכול לקרוא ק"ש בהליכתו צריך לעצור ולקרוא בכוונה.

תפילין של יד צריכים שימה כנגד הלב.

ולימדתם אותם את בניכם לדבר בם- שהלימוד לבנים יהיה בכדי דליגרסו בהו.

כל המאריך בד' דאחד מאריכים לו ימיו ושנותיו, ובלבד שלא יחטוף בח', ואין להאריך יותר מכדי שיעור מחשבת המלכה למעלה למטה ובד' רוחות.

רבי היה קורא רק פסוק ראשון בק"ש באמצע השיעור, ונחלקו אם היה חוזר וגומרה אח"כ, והיה שונה בכל יום מענין יציאת מצרים, או משום שלא היה גומרה אח"כ, או כדי להזכיר יציא"מ בזמנה.

אמר פסוק ראשון ונאנס בשינה יצא, ובפסוק זה צריך לעצור עצמו שיתעורר.

פרקדן- אסור לישן פרקדן ואם מוטה על צידו מעט מותר, ואסור לקרוא ק"ש אלא אם הוא מוטה על צידו לגמרי, ובעל בשר מותר במוטה קצת.

ואינו שומע דינו כמו לגבי ק"ש שלא השמיע לאזניו, והובאו השיטות לעיל.

לרב יוסף בכל הברכות לכ"ע יצא אף אם לא השמיע לאזניו.

לר' טבי הלכה שיצא גם בלא השמיע לאזניו וגם בלא דקדק באותיותיה.

מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא, ומוציא בקולי קולות.

אף לרבי יהודה שלגבי סוטה אין כותב אלא אלות ולא צוואות, צריך לכתוב בתפילין ומזוזה כל הפרשה ואפי' צוואות, ולא ילפינן גז"ש.

צריך להפריד בק"ש בין הדבקים, כגון על לבבך וכד'.

כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננים לו גיהנום.

ט"ז. מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף בתי מדרשות מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות.

קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה - באמצע הפרק יחזור לראש, בין פרק לפרק חזור לזהה אם שמוע, טעה בוכתבתם יחזור לוכתבתם ראשון, ואם המשיך למען ירבו ימשיך כדרכו.

חתן פטור מק"ש עד מוצאי שבת אם לא בעל, ר"ג קרא לילה ראשון.

אומן מתפלל **בראש אילן** זית או תאנה, אבל בשאר האילנות יורד למטה ומתפלל, ובעל הבית גם בזית ותאנה יורד למטה ומתפלל.

אומן הקורא ק"ש בראש האילן והנדבך צריך להפסיק ממלאכתו בזמן קריאת פרשה ראשונה כדי שיכוון את ליבו.

עושים בשכרם או בסעודתם - פועלים העושים בשכרם קורים ק"ש, ומתפללים מעין שמונה עשרה, ואוכלים פיתם ואין מברכים לפניה, ולאחריה מברכים ב' ברכות, ברכה ראשונה כתיקונה, שניה מתחיל בברכת הארץ וכולל עמה ברכת בונה ירושלים, העושים

החופר כוך למת פטור מק"ש תפילה ותפילין ושאר המצוות, ואם הם שניים יעלה ויקרא.

ט"ו. הכנה לק"ש ותפילה - הרוצה לקבל עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל, וכאילו טבל ובנה מזבח והקריב קרבן.

מי שאין לו מים לרחוץ ידיו יקנח בעפר בצרור או בקיסמית.

אין לחזר אחר מים לק"ש, אבל לתפילה יחזר אחר מים, לפניו עד פרסה ולאחריו פחות ממיל.

דיני קריאת שמע

קרא ולא דקדק באותיותיה לרבי יוסי יצא, לרבי יהודה לא יצא.

הקורא למפרע לא יצא, קרא וטעה יחזור למקום שטעה.

לא השמיע לאזניו - לרבי יוסי לא יצא אפי' בדיעבד, לרבי מאיר אפי' לכתחילה א"צ להשמיע לאזניו אלא לכוון ליבו, רבי יהודה משמיה דראב"ע אמר שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו, ובדיעבד יצא אף אם לא השמיע לאזניו, וכן הלכה, רבי יהודה עצמו לחד לישנא סובר כר"מ ולחד לישנא סובר כראב"ע רבו.

ברכת המזון שלא השמיע לאזניו שווה דינה לק"ש.

חרש המדבר ואינו שומע - לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה, לרב חסדא אף לרבי יוסי תרומתו תרומה אף שלא השמיע לאזניו, משום שהתרומה א"צ דיבור ורק הברכה צריכה דיבור, וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא, או שנעמיד כשיטה הסוברת שגם בק"ש מהני בדיעבד.

ט"ו: חש"ו לקריאת המגילה - שוטה פסול לקריאת המגילה אף בדיעבד, קטן פסול לקריאת המגילה ורבי יהודה מכשיר בקטן שהגיע לחינוך אפי' לכתחילה, חרש המדבר

ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, ויש לו שם טוב.

הגמ' מביאה מה שהיה רגיל בפי ר"מ רבנן דיבנה אביי רבא ורב ואכמ"ל.

נשים - גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, נשים זכייין באקריוי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן.

אלופינו מסובלים י"א אלופינו בתורה ומסובלים במצוות, וי"א אלופינו בתורה ומצוות ומסובלים ביסורים.

אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה - שלא יצא מאיתנו כאחיתופל דואג וגיחזי, ובן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

י"ז: אבירי לב הרחוקים מצדקה - כל העולם ניזון בזכות הצדיקים והצדיקים ניזונים בזכות עצמם, וי"א שכל העולם ניזונים בזכותם והם אפ"ל בזכות עצמם אין ניזונים, כר' חנינא שהיה די לו בקב חרובים, ורב יהודה אמר שאבירי לב הם גובאי שלא התגייר מהם איש, אמר רב אשי בני מתא מחסיא הם אבירי לב, שרואים כבוד התורה ולא מתגיירים.

חשש יוהרא - לריו"ח המ"ד שחושש ליוהרא אוסר לחתן לקרוא ק"ש, וכן אוסר שלא לעשות מלאכה בתשעה באב במקום שנהגו לעשות, למי שאינו ת"ת, והמ"ד שלא חושש ליוהרא מתיר בשניהם, לרב שישא רבנן ורשב"ג חוששים ליוהרא, רבנן מתירים לחתן לקרוא ק"ש, שכיון שכולם קוראים לא מיחזי כיוהרא, ורשב"ג מתיר שלא לעשות מלאכה משום שיסבור הרואה שאין לו מלאכה לעשות.

בסעודתם מתפללים שמונה עשרה, ומברכים לאחריה כתיקונה, וכן כשבעה"ב מיסב עמהם.

עוסק במצוה - העוסק במצוה או הולך בדרך למצוה פטור מק"ש, וכן חתן הכונס את הבתולה, שהוא טרוד בטרדה דמצוה פטור מק"ש, אבל הכונס את האלמנה שאינו טרוד, וכן מי שטרוד בטרדה שאינה של מצוה כגון שטבעה ספינתו בים, או אבל על מות חייב בק"ש, ומ"מ אבל פטור מן התפילין, כיון שנאמר בהם פאר.

ט"ז: שינוי ר"ג משאר בני אדם - רחץ לילה הראשון אחר מיתת אשתו משום שהיה איסטניס, וקיבל תנחומים על טבי עבדו כיון שהיה כשר.

ק"ש לחתן - לת"ק חתן יכול לקרות ק"ש בלילה הראשון, לרשב"ג אסור משום יוהרא.

טעמא דר"ג שרחץ בלילה הראשון, משום שסבר שאנינות לילה דרבנן, ולא גזרו רבנן איסור רחיצה באיטניס.

עבדים ושפחות אין עומדים עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים, אלא אומרים עליהם המקום ימלא חסרונו, לרבי יוסי בעבד כשר יאמר הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו, אמרו לו א"כ מה הנחת לכשרים.

אין קורים אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע, משום שרק אלו חשובים להקרא אבות ואמהות.

עבדים ושפחות אין קורים להם בלשון חשיבות, ועבדי ר"ג שהיו חשובים היו קורים אותם בלשון חשיבות.

הגמ' מביאה תפילות שהיו תנאים ואמוראים מתפללים אחרי התפילה ואכמ"ל.

י"ז. רב ששת התפלל בתענית אחר התפילה שיהיה הצום במקום קרבן.

רב יוחנן כשהיה מסיים ספר איוב היה אומר שסוף כל אדם למיתה ואשרי מי שגדל בתורה

מי שמתו:

כל הרואה את המת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש, והמלווהו הרי הוא כמלוה את הקב"ה.

י"ח: הצדיקים במיתתם קרויים חיים, והרשעים בחייהם קרויים מתים.

ידיעת המתים- מסקנת הסוגיא שהמתים יודעים מהנעשה בין החיים, ומספרים זה עם זה, בהו"א הגמ' מביאה ראייה המתים יודעים בצער עצמם ועל כן קשה רימה בבשר המת כמחט בבשר החי, ופעמים יודעים מהנעשה בעולם ע"י מת אחר שבא וסיפר להם (מחצלת של קנים), ויודעים מי ימות מחר כיון שהמלאך מכריז על כך קודם, וידעו ששמואל חשוב בין החיים.

לוי לא העלוהו למתיבתא דרקיעא כמספר השנים שלא נכנס לשיבתו של רבי אפס וגרם לו לחלישות הדעת.

י"ט. המספר אחר המת כאילו מספר אחר האבן, י"א משום שלא יודע, וי"א שידוע ולא אכפת לו, אבל המספר אחר ת"ח הקב"ה תובע את כבודו.

אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום דודאי עשה תשובה, אבל בחטא ממון מותר להרהר עד שיחזירו לבעליו.

נדוי על כבוד הרב- ריב"ל מצא כ"ד מקומות במשנה שהיה ראוי לנדות על כבוד הרב וג' מהם מפורשים ואותם מנה רב אלעזר, המספר אחר מיטתם של ת"ח, המזלזל בנטילת ידים, וחוני המעגל שהתחטא לפני המקום ולולא שהיה חוני היה ראוי לנדותו, וריב"ל למד מזה לעוד כ"א מקומות שהוזכר בהם מחלוקת יחיד ורבים שהיה ראוי לנדות בהם, בברייתא מצינו שהיה ראוי לנדות על האכלת גדיים מקולסים בליל פסח, ושנידו את ר"א במעשה בתנור של עכנאי.

אין מוציאים את המת סמוך לק"ש, ואם התחילו אין מפסיקים, ואדם חשוב מותר.

דין העוסקים במת

מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש תפילה ותפילין ושאר מצוות.

אלו שלפני המיטה ויש למיטה צורך בהם פטורים מכל המצוות, אלו שלאחר המיטה אף שיש למיטה צורך בהם חייבים בק"ש ושאר מצוות דאורייתא ופטורים מן התפילה.

אחר קבורת המת יקראו ק"ש קודם שיגיעו לשורה, ואפי' יכולים לקרוא רק פסוק אחד, אם אין זמן לא יקראו.

העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים.

אכילה בפני המת- אסור לאכול בפני המת ויאכל בבית אחר, ואם אין לו יאכל בבית חבירו, ואם אין לו יעשה מחיצה ויאכל, ואם אינו יכול יחזיר פניו ויאכל, ואסור בבשר ויין, ופטור בברכת המזון וא"צ להוציאו בברכת המזון, ואינו מצטרף לזימון.

י"ח. מי שמתו מוטל לפניו פטור מן המצוות, לרב פפא איירי במי שמחזיר פניו ואוכל דווקא, ולרב אשי איירי בכל קרובי המת כיון שמוטל עליהם לקבור את המת.

בשבת דינו כשאר בני אדם אבל אסור בתשמיש המיטה, ולרשב"ג מותר.

המשמר את המת פטור מכל המצוות אע"פ שאין המת קרובו, ואם הם שניים אחד משמר והשני קורא, ואם המת בספינה לבן עזאי מניחו בקרן זוית וקורא, ולת"ק חוששים לעכברים אף בספינה.

המוליך עצמות או ס"ת ממקום למקום, לא יניחם בשק של עור ויתנם ע"ג חמור וירכב עליהם, ואם היה מתירא מפני נכרים או ליסטים מותר.

אסור ללכת עם תפילין או לקרוא בס"ת בתוך ד' אמות של מת, אסור ללכת בבית הקברות כשהציצית נגררת על הקברים.

ב: נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש תפילין משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, וחייבים בתפילה מזוזה וברכת המזון שאין הזמן גרמא, הגמ' מבארת מה החידוש בכל דבר.

קידוש היום לנשים - חייבות מדאורייתא משום דאיתקש זכור לשמור.

ברכת המזון לנשים - הגמ' מסתפקת אם חייבות מדאורייתא או מדרבנן, ונ"מ להוציא אנשים שחייבים מדאורייתא, ומ"מ אם האנשים אכלו שיעור שחייבים בו מדרבנן יכולים הנשים להוציאם.

הקב"ה נושא פנים לישראל מפני שמדקדקים בברכת המזון בכזית וכביצה.

בעל קרי בק"ש וברכות - ק"ש מהרהר בליבו, ואינו מברך הברכות, וברכת המזון מברך רק לאחריה, לרבי יהודה מברך גם לפנייה.

הרהור כדיבור - לרבינא הרהור כדיבור, ועל כן בעל קרי שאסור כדיבור כדאשכחן בסיני, מ"מ מהרהר ק"ש, לרב חסדא הרהור לאו כדיבור, ומ"מ בעל קרי מהרהר ק"ש וברכת המזון כיון שחיובם מדאורייתא, משא"כ ברכת המזון לפניו ותפילה שחיובם מדרבנן.

כ"א. ברכת המזון וברכת התורה - ברכת המזון לאחריה וברכת התורה לפנייה מדאורייתא, רב יהודה לומד מק"ו ברכת המזון לפנייה וברכת התורה לאחריה, ואיתותב רב יהודה.

ספק בק"ש ובאמת ויציב ובתפילה

אמת ויציב דאורייתא משום שמזכירים בה יציאת מצרים, ועל כן בספק אם אמר אמת ויציב חוזר, אבל אם קורא ק"ש יוצא בה גם יד"ח הזכרת יציאת מצרים, ועל כן בעל קרי קורא ק"ש ולא אמת ויציב.

ספק אם קרא ק"ש לרב יהודה אינו חוזר וקורא דקסבר ק"ש דרבנן, ולרב אלעזר חוזר וקורא דקסבר ק"ש דאורייתא.

העוסקים בהספד והמת מוטל לפנייהם נשמטים אחד אחד וקורים ק"ש, ואם אין המת מוטל לפנייהם והאבל ביניהם הם קורים והוא דומם ומצדיק עליו את הדין.

לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.

י"ט: העומדים בשורה הרואים פנימה מקום שהאבל יושב שם פטורים, ושאינם רואים חייבים, לרבי יהודה אלו שבאו מחמת האבל לנחמו פטורים, ושלא מחמת האבל אלא לראות המאורע חייבים.

דחיית איסורים מפני כבוד הבריות - מצוה דאורייתא אינה נדחית מפני כבוד הבריות, ולכן צריך לפשוט כלאים בשוק, אבל איסור דרבנן רבנן לא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות, ומותר ללכת בבית הפרס מפני כבוד האבל, ולדלג על ארונות לקראת המלכים לכבדם, אף שגזרו חז"ל מפני שיש מיעוט ארונות שאין בהם חלל טפח החוצץ מפני הטומאה, ואף בדאורייתא מצינו פעמים שכבוד הבריות דוחה, בזקן ואינו לפי כבודו שפטור מהשבת אבידה דאורייתא ולא ילפינן איסורא מממונא, ומי שמצא מת מצוה שקוברו אף שנטמא ולא יוכל לעשות את הפסח, ואפי' לאחותו אסור להיטמא, דשב ואל תעשה שאני.

כ. מסירות נפש - הטעם שבדור של רבי יהודה היו ניסים והיתה תפילתו מתקבלת, ובדור מאוחר יותר של רב פפא ואביי לא היו ניסים ולא היתה התפילה מקובלת, אע"פ שהיו לומדים ששה סדרים ובדורו של רב יהודה רק סדר אחד, משום שדורות הראשונים היו מוסרים נפש על קידוש השם ודורות האחרונים לא.

שערי טבילה - רב גידל היה יושב בשער בית טבילת הנשים והיה מלמדם הלכות טבילה, ולא פחד מיצר הרע שהיו נראות בעיניו כאוונים לבנים, רב יוחנן היה יושב בשערי הטבילה כדי שיצאו לנשים בנים כמותו, ולא פחד מעין הרע מפני שהיה מזרע יוסף שלא שולטת בו עין הרע.

לזעירי ביטלו טבילת עזרא, וי"א שאמר שביטלו חובת נט"י לתפילה.

ט' קבין לבעל קרי - מעיקר הדין בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין טהור, וכן שנה בן עזאי לתלמידיו משום ביטול תורה וביטול פריה רביה, וי"א שלחשה לתלמידיו כדי שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים, והמחמיר בזה מאריכים לו ימיו ושנותיו.

טבילת בעל קרי במרחץ - לרב הונא בעל קרי יכול לטבול במרחץ, לרב חסדא ולרב אדא בר אהבה אינו טובל במרחץ.

כ"ב: בריא וחולה במרגיל ולאונסו - לרב דימי חולה לאונסו סגי בנתינת ט' קבין, אבל בחולה המרגיל צריך טבילת מ' סאה, לרב אסי חולה המרגיל בנתינה וחולה לאונסו פטור מכלום, וכן הלכה, ונחלקו אם חולה כבריא שבמרגיל מ' סאה ולאונסו בנתינה, או שחולה המרגיל כבריא לאונסו בנתינה, וחולה לאונסו פטור מכלום, ונחלקו אביי ורבא מי תקן נתינה בבריא לאונסו, לאביי גם זה מתקנת עזרא, לרבא תיקנו זאת האמוראים.

נזכר באמצע תפילתו שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר כל ברכה.

בשעת הדחק אפשר לקרות ק"ש כשגופו מכוסה במים, ואפי' כדי לקרותה כותיקין.

מים הרעים או מי המשורה או צואה צריך להרחיק מהם לק"ש ד' אמות.

בעל קרי שהיה קורא בתורה לת"ק יקרא במרוצה, ולר"מ לא יקרא יותר מג' פסוקים.

המתפלל וראה צואה כנגדו ילך משם עד שתהיה לאחוריו, ואם אינו יכול ילך עד שתהיה לצדדים, אם כבר התפלל תפילתו תועבה.

כ"ג. מים שותתים - היה מתפלל והיו מים שותתים על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, אם שהה כדי לגמור כל התפילה חוזר לראש, אם לא שהה כדי לגמור את כולה, נחלקו רב חסדא ורב המנונא אם חוזר לראש.

ספק אם התפלל לר' אלעזר אינו חוזר דתפילה דרבנן, ולריו"ח חוזר.

אין להתפלל ב' פעמים ואפי' הפעם הראשונה לא היתה בציבור והשניה היא בציבור, ואם יכול לחדש דבר בתפילה השניה יכול לחזור ולהתפלל, היה עומד בתפילה ונזכר שכבר התפלל מפסיק אפי' באמצע ברכה.

טעה והזכיר של חול בשבת גומר את הברכה.

כ"א: קדושה ליחיד - הנכנס לבית הכנסת ומצא הציבור באמצע התפילה, לרב הונא צריך לגמור לפני שיגיע ש"צ למודים, ויאמר קדושה בתפלתו, לריב"ל אין היחיד אומר קדושה, ולכן לא יתחיל אם לא יגמור לפני קדושה.

אין מפסיקים באמצע תפילה למודים וקדושה ואפי' לאיש"ר.

סמוכים - רבי יהודה דורש סמוכים רק במשנה תורה, ובן עזאי דורש בכל התורה.

זב שראה קרי - הטמאים טומאת קרי וטומאה אחרת אע"פ שאין הטבילה מועילה לטומאתם מועילה לטהרם מידי קרי, לרבי יהודה אין הטבילה מועלת כלל.

בעל קרי

כ"ב. ברכות ק"ש וברכת המזון - לרבי יהודה בעל קרי מברך בפה על המזון לפניו ולאחריו וברכות ק"ש, משום שעשאן כהלכות דרך ארץ שבעל קרי מותר בהם, לר"מ מהרהר לפני המזון ולאחריו וכן בברכות ק"ש.

תלמוד תורה - בעל קרי אסור בת"ת, לרבי יוסי מותר לקרוא משניות שרגיל בהם ואסור להאריך בטעמיהם, לרבי יונתן בר יוסף גם זה מותר ואסור בגמרא, לר"נ בר אבישלום מותר בגמ' אך לא יזכיר את האזכרות שבה, לריו"ח הסנדלר לא יעסוק במדרש כלל אבל מותר להכנס לבית המדרש ולשמוע, וי"א שאסור אף להכנס לבית המדרש, לרבי יהודה מותר בהלכות דרך ארץ, ומ"מ לעצמו החמיר ר"י, שיטת ריב"ב שבעל קרי מותר בד"ת מפני שאין ד"ת מקבלים טומאה וכן נהוג עלמא.

תפילין במיטה - אסור להניח התפילין במיטתו תחת מרגלותיו, תחת מראשותיו לשמואל מותר אפי' אשתו עמו, ויניחם בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, ולכל הפחות המקום שהם בולטים בנרתיק שלהם לא יהיה מתחת ראשו ממש, ובברייתא איתא שאם אשתו עמו אסור ויניחם במקום גבוה או נמוך ג' טפחים מהמיטה, ומ"מ הלכה כשמואל.

ק"ש בשנים במיטה אחת

כ"ד. נחלקו בזה הברייתות, ברייתא אחת אוסרת בין עם אשתו ובין עם אחר ואין הלכה כן, לברייתא השניה עם אשתו מותר, לשמואל אשתו וה"ה אחר, ולרב יוסף דוקא אשתו אבל אחר אסור.

אם היתה טלית מפסקת ביניהם מותר.

אם היו בניו קטנים מותר, לרב חסדא תינוקות עד בת ג' ותינוק עד בן ט', ואיכא דאמרי תינוקות עד בן י"א ותינוק עד בן י"ב, וכשהתחילו סימני נערו.

עגבות לרב הונא אין בהם משום ערוה, ועל כן אף שהעגבות נוגעות זה בשל חבירו מותר לקרוא ק"ש, וממתני' דמפרשת חלתה ערומה ליכא ראייה, דאיכא לאוקמי כשפניה טוחות בקרקע.

שער התחתון יוצא בבגדו מותר לקרות ק"ש כנגדו.

ערוה באשה - אסור להסתכל אפי' באצבע קטנה של אשה ובאשתו מותר, ואסור לקרות ק"ש כנגד טפח מגולה במקום שדרכה לכסות, שוק באשה ערוה ואסור להסתכל בו, ובאשתו אסור לקרות ק"ש כנגדו, וכן קול באשה ערוה ושיער באשה ערוה.

תליית תפילין וס"ת - אסור לתלות את התפילין, י"א שדוקא ברצועה אסור, וי"א שאף בקציצה אסור, אבל מותר לתלותם עם הכיס שלהם, ספר תורה אסור לתלותו כלל אלא צריך להניחו.

הנצרך לנקביו לא יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה, ואם יכול להשהות נקביו עד פרסה תפלתו תפילה.

כבוד התפילין

בית הכסא קבוע חולץ בריחוק ד' אמות ונכנס, לב"ש מניח את התפילין בחלון הסמוך לרה"ר, לב"ה אוחזם בידו ונכנס, משום עוברי דרכים (ויבוא לידי חשד) או עכברים שהיו נוטלים אותם, לר"ע אוחזם בבגדו ובידו ונכנס, והלכה גוללן כמין ספר ואוחזם בימינו כנגד ליבו, ויזהר שלא תצא הרצועה טפח, ריו"ח ורובא הכניסום עמם לבית הכסא דכיון שמותר מועיל לשמירה.

אם אין שהות ביום ללובשם או בלילה עושה להם כיס טפח ומניחם שם, ובכלי שאינו מיוחד להם אפי' פחות מטפח.

בית הכסא עראי חולץ ונפנה ומרחיק ד' אמות ומניחם, לב"ש לא יאחזם בידו אלא מניחם בחלון הסמוך לרה"ר, לב"ה אע"פ שבקבוע אוחזם בידו, בעראי לא יאחזם בידו משום ניצוצות, וכן לגבי ס"ת לא יאחזנו בידו.

להשתין מים לרבינא מותר, לרב אדא בר מתנא ולרבא אסור, שמא יפנה או יפיח בהם.

כ"ג: אסור לישן עם תפילין אפי' שינת עראי.

אסור לאחוז תפילין ס"ת סכין מעות קערה וככר בזמן התפילה.

הנפנה לגדולים איש מגלה לאחוריו טפח ולפניו טפחיים, ואשה לאחוריו טפח לפניו ולא כלום.

תפילין בסעודה - הנכנס לסעודת קבע חולץ התפילין ונכנס שמא ישתכר בסעודה, לרב חייא מניחם על שולחנו שיהיו מזומנים לו להניחם, עד זמן ברכה.

סודר שמניחם בו תפילין - לרב חסדא הזמנה לאו מילתא, ואין אסור להניח שם מעות אלא כשהזמינו לתפילין וכבר הניחם שם, אבל אם רק הזמין או הניחם שם בלא הזמנה מותר להניח שם מעות, לאביי שהזמנה מילתא אסור ע"י הזמנה, אבל הניחם בלי הזמנה מותר אף לאביי.

עשית דבר באמצע התפילה

כ"ד: רבי היה מגהק ומפהק (לאונסו) ומתעטש (מלמעלה) ורק (בטליתו) וממשמש להעביר כינה שעוקצתו, אבל לא היה מתעטף אם נפלה טליתו, וכשהיה מפהק היה מניח ידו על סנטרו.

המגהק או מפהק לרצונו בתפילה הרי זה מגסי הרוח.

אין לרוק בתפילה אלא יבליע הרוק בטליתו או בסודר שבראשו, ואם הוא איסטניס ירוק לאחוריו.

המתעטש מלמטה סימן רע לו, ומלמעלה סימן יפה לו.

אם הפיח בתפילה ימתין עד שיכלה הריח, וי"א שקודם ההפחה יתרחק ממקומו ד' אמות ויאמר רבש"ע וכו'.

אין להשמיע הקול בתפילה, ואם אין יכול לכוון בלחש מותר ביחיד.

לרב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה.

המהלך במבואות המטונפות או בבית המרחץ ובית הכסא - לרב הונא מניח ידו על פיו וקורא ק"ש, ואם אינו מהלך אלא עומד אסור לקרות ק"ש, וכן אסור לת"ח לעמוד שם כי אסור להרהר שם בד"ת, ולרב חסדא אסור אף במהלך, ואם לא הפסיק נענש על כך ואם הפסיק מאריך ימים, הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש.

כסוי הגוף בק"ש-ש אין לקרות ק"ש כשרואה ערות עצמו או ערות אחר.

ליבו רואה את הערוה לת"ק מותר ויש אוסרים. היה מכוסה ממתניו ולמטה מותר בק"ש, אבל לתפילה צריך לכסות את ליבו.

בית הכסא צואה וריח רע

כ"ה: שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא והוא באמצע להפנות, יניח ידו על התפילין עד שיגמור עמוד ראשון, שלא יבוא לידי סכנה.

צואה מכוסה מונחת על בשרו, או ידו בבית הכסא, לרב הונא מותר לקרות ק"ש, ולרב חסדא אסור.

ריח רע שיש לו עיקר לרב הונא צריך להרחיק ד"א מן הצואה, ולרב חסדא ממקום שכלה הריח, ותניא כוותיה דר' חסדא. וריח רע שאין לו עיקר אסור בק"ש, ומותר בד"ת, ואם הריח ממנו אסור.

צואה של אדם חזירים כלבים ותננגולים, לתנא דברייתא אסור לקרות ק"ש כנגדה, ובברייתא אחרת איתא דדווקא כשנתן עורות לתוכן אסור.

צואה עוברת - לאביי מותר לקרות ק"ש כנגדה ולרבא אסור, פי חזיר כצואה עוברת ואע"ג דסליק מנהרא.

ספק צואה אסורה דאסור מדאורייתא לקרות ק"ש כנגד צואה, אבל ספק מי רגלים מותרים, דמן התורה אין אסור אלא כנגד עמוד, ורבנן לא גזרו במקום ספק, וי"א שבבית ספק צואה מותרת, כיון שאין דרך להניח שם צואה.

מי רגלים שיבשו - מי רגלים י"א שאין אסור אלא בטופח ע"מ להטפיה, וי"א שמטמאים כל זמן שמטפחים, ולגניבא כל זמן שרישומן ניכר.

צואה שיבשה - לרב יהודה אמר רב אסור עד שיקרמו פניה, ולרבה בר רב הונא אמר רב אפי' יבשה כחרס אסור, והיינו שזורקה ואינה נפרכת, וי"א שגוללה ואינה נפרכת, אבל בנפרכת מותר, ואיכא דאמרי עד דפלאי אפלויי.

כ"ה: עשית - צואה בעשית מותר לקרות ק"ש כנגדה, ערוה בעשית אסור.

צואה כל שהוא לאביי מבטלה ברוק, ולרבא ברוק עבה. צואה בגומא מניח סנדלו עליה, אם היא דבוקה בסנדלו ספק אם מותר בק"ש.

ישראל ואפי' עכו"ם ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו.

מים סרוחים אין לקרות ק"ש כנגדם, מי רגלים יטיל לתוכם מים, י"א רביעית וי"א כל שהוא, לרב נחמן מחלוקת בסוף אבל בתחילה לכ"ע

תפילת השחר:

סוף זמן התפילות

שחרית - לת"ק עד חצות, לרבי יהודה עד אחרי ד' שעות.

מנחה - עד הערב, לר"י עד פלג המנחה - י"א שעות חסר רביע, והלכה כר"י.

ערבית - אין לה קבע, והיינו כמ"ד תפילת ערבית רשות.

מוסף - כל היום, לר"י עד אחר ז' שעות.

ותיקין היו גומרים ק"ש עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום.

השלמת תפילה אחר זמנה - מי ששגג ולא התפלל בזמנים האמורים, יכול להשלים את התפילה בזמן התפילה שלאחריה, ואפי' במעריב יכול להשלים תפילת המנחה, ובשבת של ערב שבת, ובמוצאי שבת של שבת, ומקבל שכר תפילה בלא שכר תפילה בזמנה, אם לא התפלל במזיד אינו יכול להשלים.

כ"ו: טעה ולא התפלל מנחה בשבת - מתפלל במוצאי שבת פעמיים, ומבדיל רק בראשונה שההשלמה היא בתפילה השניה, ואם הבדיל בשניה לא עלתה לו אלא שניה למעריב, הגמ' שואלת שהבדלה לא מעכבת מפני שיכול להבדיל על הכוס ונשארת בקושיה.

תקנת התפילה - לריב"ל תפילות תיקנום כנגד תמידים, שחרית ומנחה כנגד תמיד של שחר ובין הערבים, מעריב כנגד אברים ופדרים שלא נתעכלו, ומוסף כנגד קרבן מוסף, וזמני התפילות הם כזמני הקרבן, ת"ק לשיטתו ור"י לשיטתו, לרבי יוסי בר חנינא אברהם תיקן שחרית יצחק תיקן מנחה יעקב תיקן מעריב, ואסמכיניהו רבנן אקרבות לזמני התפילות ותיקנו תפילת מוסף.

כ"ז. היו לפניו תפילת מנחה ומוסף - לת"ק יקדים מנחה שהיא תדירה, לר"י יתפלל מוסף

מספיק כל שהוא, ולרב יוסף מחלוקת בתחילה אבל בסוף לכ"ע רביעית.

גרף ועביט - אסור לקרות ק"ש כנגד גרף של רעי ועביט של מי רגלים, ואע"פ שאין בהם כלום, אם מפסיקה מיטה בינו לבין הכלים לת"ק אסור, לרשב"ג מותר וא"צ להרחיק מהמיטה ד' אמות, לרשב"א אפי' בבית מאה אמה אסור בכל הבית, דביתא כוליה כד' אמות, גרף ועביט המונחים תחת המיטה אם היא פחותה מג' טפחים מותר לקרות ק"ש דכלבוד דמי, אם המיטה גבוהה י' אסור, מג' ועד י' ספק.

ליבו או עקיבו רואה את הערוה - ליבו רואה את הערוה מחלוקת אם מותר לקרות ק"ש, ולמ"ד דאסור מתני' דיתכסה במים ויקרא איירי במים עכורים, עקיבו רואה את הערוה מותר, עקיבו נוגע בערוה לאביי אסור לרבא מותר והלכתא דאסור.

כ"ו. בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש מיטתו שם, אלא אם הניחם כלי בתוך כלי, ודווקא שאינו כלי המיוחד להם, ובגד על הכלי ככלי בתוך כלי, לריב"ל צריך לעשות לס"ת מחיצה עשרה, ואם יש לו חדר אחר להניחו שם אסור ע"י מחיצה.

אסור לקרות ק"ש או להתפלל אם יש צואה או מי רגלים לפניו כמלוא עיניו ולאחריו ד' אמות, בית הכסא חדש מותר לקרות ולהתפלל כנגדו, וישן דינו כצואה ואפי' אין בו צואה, בית הכסא דפרסאי אע"פ שיש שם צואה מותר.

אף הטמאים טומאה חמורה צריכים טבילה עזרא לתפילה ולתורה בטומאת קרי או בפולטת, ולרבי יהודה פטורים, לפי שכל שאין הטבילה מועלת לטהרו לגמרי פטור, ועל כן גם בעל קרי שראה זיבה פטור.

כ"ח. והסכים ראב"ע להתמנות אפי' אם יהיה נשיא רק יום אחד, באותו לילה הלבין זקנו כבן ע', ראב"ע סילק את שומר הפתח ונתן גם למי שאין תוכו כברו להכנס, באותו היום נשנית עדויות ולא היתה הלכה שלא פירשוהו, ונחלקו ר"ג וראב"ע אם היום עמוני מותר כיון שסנחריב בבל האומות או שחזרו למקומם, הלך ר"ג ופייס את רבי יהושע ונתרצה לשביל כבוד אבא, והוכיחו ר"י על שהיה פרנס ולא ידע בצערן של ת"ח, החזירוהו את ר"ג לנשיאותו והיה דורש ג' שבועות וראב"ע היה דורש שבוע.

מוסף ומנחה

להלכה היו לפניו מוסף ומנחה מתפלל מנחה ואח"כ מוסף.

אף לרבנן שתפילת מוסף כל היום, מ"מ המאחר כ"כ נקרא פושע.

כ"ח: לרב הונא טעימה אסורה קודם מוסף, לריב"ל אסור לטעום כלום קודם מנחה, והלכתא שטעימה מותרת.

אסור לאדם להקדים תפילתו לתפילת הציבור, ודווקא כשהוא בציבור.

ר' נחוניא היה מתפלל בכניסתו שלא יארע דבר תקלה על ידו, וביציאתו היה מודה על חלקו, הגמ' מביאה נוסח התפילה בכניסה וביציאה מבית המדרש.

כשחלה ר"א לימד לתלמידיו שיזהרו בכבוד חבריהם, ולא ירגילו בניהם במקרא יותר מידי, ויושיבו בניהם בין ברכי ת"ח, ובזמן התפילה ידעו לפני מי הם עומדים, ובזה יזכו לעוה"ב.

כשחלה ריו"ח בן זכאי ראוהו תלמידיו בוכה, ואמר להם שהוא בוכה מאימת המשפט, ואינו יודע אם הולך לג"ע או לגיהנום, ובירך את תלמידיו שיהיה מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם.

שהיא עוברת שהרי לשיטתו זמנה עד ז' שעות.

ר"י בן בבא העיד ה' דברים - שממאנים קטנה שהשיאתה אמה, שמשיאין את האשה ע"פ עד אחד שמת בעלה, שנסקל תרנגול על שהרג נפש, יין בן מ' יום נתנסך למזבח ויצא מכלל יין מגיתו, ושתמיד של שחר קרב בד' שעות.

זמן לקיטת המן היה בג' שעות ראשונות של היום דכתיב בבוקר בבוקר, ג' שעות ראשונות אף בשמש צונן, שעה רביעית השמש חם והצל צונן וזהו וחס השמש ונמס, שעה שישית אף הצל חם וזהו כחום היום.

זמן תפילת המנחה להלכה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

אסור לעבוד כנגד המתפלל בתוך ד' אמותיו.

כ"ז: **כבוד הרב** - אין להתפלל כנגד רבו או מאחריו ותלמיד חבר מותר, ואין לתת או להחזיר שלום לרבו כדרך כל אדם, אין לחלוק על ישיבתו של רבו או לומר דבר שלא שמע מרבו.

מעריב של שבת בערב שבת - מותר להתפלל מעריב מפלג המנחה כרבי יהודה, ואסור בעשית מלאכה ואומר קידוש על הכוס מבעוד יום, אם התפלל ביום המעונן ונתברר לו שעדיין יום, אם הוא יחיד מותר בעשית מלאכה ויחזור אח"כ ויתפלל, אבל ציבור לא מטריחים אותם לחזור ולהתפלל, המתפלל מעריב של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס.

תפילת ערבית - זמנה כל הלילה, לר"ג תפילת ערבית חובה ולרבי יהושע רשות, לאביי הלכה כר"ג ולרבא הלכה כר"י.

נשיאות ר"ג וראב"ע - ר"ג בייש את רבי יהושע על שהכחיש שאמר שתפילת ערבית רשות, עמדו העם והורידו את ר"ג מנשיאותו, והעמידו במקומו את ראב"ע שהיה חכם ועשיר והיה דור עשירי לעזרא,

אם לא אמר ותן טל ומטר יאמר בשומע תפילה, ואם נזכר אחרי שומע תפילה מחזירים אותו.

טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת א"צ לחזור מפני שאומרה על הכוס.

כ"ט: טעה ולא אמר יעלה ויבוא- חוזר לרצה, אם סיים תפילתו ועקר רגליו חוזר לראש, לרב נחמן בר יצחק אם עקר רגליו ורגיל לומר תחנונים אחר תפילתו חוזר לרצה, ואיכא דאמרי אם לא עקר רגליו ורגיל לומר תחנונים אחר תפילתו חוזר לעבודה, ואם אינו רגיל חוזר לראש.

תפילת קבע- העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, י"מ שתפילתו דומה עליו כמשוי, י"מ שאינו אומרה בלשון תחנונים, וי"א שאינו יכול לחדש בה דבר, וי"א שאינו מתפלל עם דמדומי חמה- שחרית עם הנץ ומנחה עם השקיעה, במערבא לייטי מי שמתפלל מנחה סמוך לשקיעה שמא יעבור זמנה.

פרשת העיבור- מלא כעס כאשה עוברת, וי"א כשעוברים על ד"ת.

המהלך במקום גדודי חיה וליסטים מתפלל תפילה קצרה, ויש בזה ד' שיטות והלכה צרכי עמך מרובים וכו'.

ל. תפילת הדרך- היוצא לדרך צריך להתפלל תפילת הדרך, משעה שכבר מהלך בדרך, ועד פרסה, ויאמרה מעומד, ולרב ששת יכול לאומרה מהלך ועדיף מעומד, ויאמרה בלשון רבים.

הבינו ותפילה קצרה- הבינו אומר ג' ראשונות ואחרונות, וכשמגיע לביתו א"צ לחזור ולהתפלל, ואמרה מעומד, משא"כ תפילה קצרה.

וכב על החמור- ויש מי שישמור על החמור, לת"ק ירד להתפלל, לרבי לא ירד שאין דעתו מיושבת וכן הלכה.

כוון הפנים בתפילה- בחו"ל יתפלל לכיוון ארץ ישראל, בא"י לירושלים, בירושלים לבית

תפילת שמונה עשרה

מעין י"ח- לר"ג צריך להתפלל תפילת י"ח, לרבי יהושע מעין י"ח, לר"ע אם אין שגורה תפילתו בפיו יתפלל מעין י"ח.

ההולך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה.

הרוכב על החמור ירד ממנו להתפלל, ואם אינו יכול יחזיר פניו לצד ירושלים, ואם אינו יכול וכן בספינה או אסדה יכוון ליבו כנגד בית קדשי הקדשים.

הכריעות בתפילה- צריך לכרוע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, וי"א עד שיראה איסור כנגד ליבו, ואם מצטער לכרוע די לו בכפיפת הראש.

כ"ט. ש"צ שטעה אין מעלים אותו משליחותו, ואם טעה בברכת הצדוקים מעלים אותו, ואם התחיל אין מעלים אותו, ואם היה צדיק לאביי צדיק מעיקרא לא יהיה רשע ועל כן אם טעה אין מעלים אותו, לרבא גם צדיק מעיקרא יכול להיות רשע ומעלים אותו.

הגמ' מבארת כנגד מי תיקנו י"ח ברכות בתפילה, והברכה הי"ט, וז' ברכות בשבת, וט' בראש השנה, וכ"ד דתענית.

מעין י"ח- לרב היינו מעין כל ברכה, לשמואל ג' ראשונות ואחרונות, ותפילת הבינו הכוללת כל ברכות האמצעיות.

הבינו- אביי לייט על מי שמתפלל הבינו.

לשמואל אין מתפללים הבינו במוצאי שבת כיון שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת, ואין לאומרה ברכה רביעית בפני עצמה כר"ע כיון שאין הלכה כמותו, מר זוטרא פריך שיכללה בהבינו.

לרב ביבי בר אביי אין אומרים הבינו בימות הגשמים, כיון שצריך לשאול גשמים, ואם יוסיף בהבינו יטרד בתפילתו, ואין לאומרה בסוף הבינו בשומע תפילה כיון ששאלת הגשמים בשומע תפילה זה רק אם טעה.

טעות בתפילה

טעה ולא אמר משיב הרוח- מחזירים אותו.

רב יהודה היה מקשט עצמו בבגדיו קודם התפילה.

וגילו ברעדה - במקום גילה שם תהא רעדה, ואם מניח תפילין אינו חושש.

ל"א. אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז.

אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו.

מהלכות תפילה

אין עומדים להתפלל - לא מתוך דין או דבר הלכה שצריך לעיין בה אלא מתוך הלכה פסוקה, כגון מנהג ז' נקיים לטיפת דם כחרדל, מכניסה במוץ ופטורה ממעשר, איסור הקזת דם בבהמת קדשים.

ואין עומדים להתפלל לא מתוך עצבות עצלות שחוק שיחה קלות ראש ודברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה.

המתפלל צריך שיכוון את ליבו לשמים.

ר"ע היה מקצר בתפילתו כשהיה בציבור, וכשהתפלל ביחיד היה נמצא בזוית אחרת ע"י כריעות והשתחויות.

לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות.

לא יתפלל ג' תפילות יחד אלא ערב ובוקר וצהרים.

אל ישמיע אדם קולו בתפילתו.

שאלת צרכי האדם מקומה אחרי התפילה, ויכול לומר אפי' כסדר וידוי של יוה"כ, ושואל אדם צרכיו בשומע תפילה.

הלכתא גבירתא הנלמדים מקראי

דחנה

וחנה היא מדברת על ליבה - כוננת הלב בתפילה.

רק שפתייה נעות - המתפלל צריך שיחתוך בשפתיו.

וקולה לא ישמע - אסור להגביה הקול בתפילה. ויחשביה עלי לשיכורה - שיכור אסור להתפלל.

המקדש, בבית המקדש לבית קדשי הקדשים, בבית קדשי הקדשים לבית הכפורת, סומא ומי שאינו יודע לכוון פניו יכוון ליבו כנגד בית קדשי הקדשים, נמצאו כולם מכוונים למקום אחד.

המשכים ויוצא לדרך - תוקע בשופר ומנענע לולב וקורא מגילה, וכשיגיע זמן ק"ש יקרא, תפילה י"א שיתפלל לפני שיוצא לדרך כדי שיתפלל מעומד, ולרשב"ג יקרא ק"ש ויתפלל בדרך כדי שיסמוך גאולה לתפילה.

תפילת מוסף לראב"ע דווקא בחבר עיר, ולחכמים אף שלא בחבר עיר, ולר"י כל מקום שיש חבר עיר יחיד פטור ממוסף, ואם אין חבר עיר יחיד מתפלל מוסף ביחידות, ולראב"ע בכה"ג פטור.

ל: הלכה כר"י, וי"א שהלכה כחכמים.

רב אמר ורב אסי הקפידו להתפלל בבית מדרשם ולא בשאר בתי כנסיות שבעיר.

לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוון יתפלל ואם לאו אל יתפלל.

טעה ולא הזכיר ראש חודש בציבור אין מחזירים אותו משום ששומע מהש"ק, וביחיד חוזר מלבד במעריב לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, ואין חילוק בין חודש מלא לחודש חסר.

צריך לשהות בין תפילה לתפילה, י"א בכדי שתתחונן לשון תחינה דעתו עליו, וי"א בכדי שתתחולל לשון חילוי.

אין עומדין:

אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש, חסידים הראשונים היו מכינים עצמם שעה אחת.

אסור להפסיק בתפילה לענות שלום למלך או אם נחש כרוך על עקיבו.

ל"ב: ג' מקראות שנאמר בהם שביד הקב"ה להפוך ליבנו הם פתחון פה במשפט שמים.

רבוי הטובה סיבה לחטא - הגמ' מביאה לזה כמה משלים, ומקורות בתורה.

חטא העגל

לך רד- מגדולתך שלא קיבלת אלא בשביל ישראל.

הרף ממני ואשמידם- למד מזה משה שהדבר תלוי בו וביקש רחמים.

הניחה לי- שתפשו לקב"ה בבגדו.

ואעשה אותך לגוי גדול- אמר משה אם כסא של ג' רגלים וכו'.

ויחל משה- שעמד בתפילה עד שהחלה לקב"ה, ולרבא עד שהפר הקב"ה נדרו שישמידם, ולשמואל מלמד שמסר עצמו למיתה, לרבא שהחיל עליהם מידת הרחמים, לרבנן אמר משה שחולין הוא לעשות כך, לאליעזר הגדול שעמד משה בתפילה עד שאחזו חולי.

אשר נשבעת להם בך- בשמך הגדול שעומד לעולם.

אשר אמרתי- י"מ שזה כבר דברי הקב"ה, וי"מ שכוונת משה למה שאמר הוא לישראל בשם ד'.

חטא המרגלים- מבלתי יכולת ד'- שיאמרו האומות שתשש כוחו נקיבה, ויכל לעמוד רק בפני מלך אחד ולא בפני ל"א מלכים.

ויאמר ד' סלחתי כדברך- שחזר הקב"ה והודה למשה.

ואולם חי אני- החייתני בדברך.

לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל.

ל"ב: גדולה תפילה יותר ממעשים טובים.

גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו.

גדולה תפילה יותר מן הקרבנות.

ל"א: עד מתי תשתכרין- הרואה דבר שאינו הגון בחבירו צריך להוכיחו.

ותאמר לא אדוני- הנחשד בדבר שאין בו צריך להודיעו.

אל תתן את אמתך לפני בת בליעל- שכור המתפלל כעובד ע"ז.

ויען עלי ויאמר לכי לשלום- החושד את חבירו בדבר שאין בו צריך לפייסו.

ואלוקי ישראל יתן את שאלתך- החושד וכו' צריך גם לברכו.

ד' צבקות- מכל צבאות שבראת קשה בעיניך שתתן לי בן אחד.

אם ראה תראה- אם ראה מוטב ואם לאו אלך ואסתתר מפני אלקנה בעלי וישקוני מי סוטה ויקוים בי ונקתה ונזרעה זרע, וכמ"ד אם היתה עקרה נפקדת, ולמ"ד שזה ברכה לתיקון הולד דיברה תורה כלשון בני אדם.

אמתך, ג' פעמים- לא עברתי על נדה חלה והדלקת הנר.

זרע אנשים- י"א גברא בגוברין, י"א זרע שמושח ב' אנשים שאול ודוד, י"א ששקול כשני אנשים משה ואהרן, וי"א זרע שמובלע בין אנשים.

הנצבת עמכה בזה- שאסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל.

אל הנער הזה התפללתי- שהורה הלכה בפני עלי רבו ששחיטה כשרה בזר, ואמר עלי לחנה ששמואל חייב מיתה ויתן לה בן אחר טוב ממנו, ואמרה חנה אל הנער הזה התפללתי.

מדברת על ליבה- לא בראת דבר אחד לבטלה דדים הללו למה הם.

ותתפלל על ד'- שהטיחה דברים כלפי מעלה, כאליהו שאמר ואתה הסיבות ליבם אחורנית, והודה לו הקב"ה, וכן משה הטיח דברים כלפי מעלה במתאוננים, ואמר שחטאו בגלל הכסף וזהב שהקב"ה הרבה להם, והודה לו הקב"ה.

היושב בתענית בשבת קורעים לו גזר דין של שבעים שנה, אמנם כדי לתקן את העונג שבת שהפסיד צריך להתענות יום נוסף.

הבדלה על הכוס ובתפילה - אנשי כנסת הגדולה תיקנו להבדיל בתפילה, העשירו קבעוה על הכוס, הענו קבעוה בתפילה, והם אמרו המבדיל בתפילה צריך שיבדיל גם על הכוס, המבדיל על הכוס צריך להבדיל גם בתפילה, וכן הלכה, ואם טעה חוזר ומבדיל בתפילה ואח"כ על הכוס, לרב אחא אריכא המבדיל בתפילה משובח מהמבדיל על הכוס, ואין להבדיל אח"כ על הכוס משום ברכה שאינה צריכה.

ל"ג: הבדלה בתפילה ביו"ט שאחר השבת
 שאין אומרים אתה חונן, ו"א שבזה מודים חכמים שאומרה במוזדים, וי"א שגם בזה רבנן חולקים ומ"מ הלכה כר"א, וי"א מטין כר"א, וי"א נראין כר"א, לרב ושמואל אומר ותודיענו ואינו מברך אלא ממשיך ותתן לנו.

משתקין אותנו - האומר על קן צפור יגיעו רחמן משתקין אותו מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזירות, האומר על טוב יזכר שמך משתקין אותו מפני שמשמע על הטובה ולא על הרעה, האומר מודים מודים משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות.

אומר הקל הגדול הגבור והנורא ולא יוסיף מפני כך אמר משה וא"א לסיים כל שבחי הקב"ה.

יראת שמים - הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד.

האומר **שמע שמע** הרי זה מגונה, ואם אומר כל פסוק פעמיים משתקין אותו, ואם לא כיון דעתו בראשונה מכים אותו עד שיכוון.

ל"ד. העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו, ולא יסרב באותה שעה כשאר יורדים לפני התיבה שצריכים לסרב מעט, ויתחיל מתחילת הברכה שטעה בה.

מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, ונפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים.

כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם, ואם מעיין בה סופו שבא לידי כאב לב.

אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל.

ד' צריכים חיזוק - תורה מעשים טובים תפילה ודרך ארץ.

ותאמר ציון עזבני ד' וד' שכחני - גם עזיבה וגם שכחה, אמר לה הקב"ה שאת כל הכוכבים בראתי בשבילך ואיך תאמרי ששכחתיך, כלום אשכח קרבנות שהקרבת לפני במדבר, ומ"מ מעשי העגל אשכח אבל לא מעשה סיני.

המתפלל צריך לשהות שעה אחת קודם תפילתו ושעה אחת אחרי תפילתו.

חסידים הראשונים היו שוהים ט' שעות ביום בתפילה, ומתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתם מתברכת.

היה **מלך שואל בשלומו** באמצע התפילה למלך ישראל אינו פוסק, למלך עכו"ם יקצר, ואם אינו יכול לקצר יפסיק, ומעשה בחסיד אחד שלא הפסיק ואח"כ פייס את השר ולא הרגו.

ל"ג. **נחש כרוך** על עקיבו לא יפסיק, שאין מועדים לנשוך אלא אגב איצצא, עקרב או שוורים יפסיק.

מעשה דרבי חנינא בן דוסא והערוד.

מקום ההוספות בתפילה - משיב הרוח בתחית המתים, ותן טל ומטר בברכת השנים, הבדלה בחונן הדעת, לר"ע ברכה רביעית בפני עצמה, לר"א במוזדים.

דעה - גדולה דעה שניתנה בין ב' אותיות, כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, וכל שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו.

עין לא ראתה- יין המשומר, עדן שלא שלטה בו בריה, דאפי' אדם הראשון היה בגן ולא בעדן.

...הוא דומה לעבד לפני המלך ואני דומה לשר לפני המלך.

אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות.

חציף עלי- מאן דמצלי בבקעה, מאן דמפרש חטאיו.

כיצד מברכין:

ברכות הנהנין

ל"ה. ברכות- על פירות האילן מברך העץ חוץ מיין שמברך עליו הגפן, על פירות האדמה מברך אדמה חוץ מפת שמברך עליה המוציא, על הירקות מברך אדמה, ולרבי יהודה בורא מיני דשאים.

חיוב ברכה מנין- כל דבר שאדם אוכל או שותה טעון ברכה לפניו ולאחריו, למסקנה הוא סברא דאסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, (בהו"א יליף למ"ד שרבעי נוהג בכל המינים, מדכתיב "קודש הלולים" ויליף חד הלול לברכה לאחריו, ולפניו יליף בק"ו דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, אמנם מהא ליכא למילף מידי דלאו בר נטיעה, וכן איכא למילף מדכתיב בז' מינים ואכלת ושבעת וברכת, וללמוד לפניו בק"ו מלאחריו, אלא ליכא למילף אלא מידי דחייב בביכורים, וכן למ"ד כרם רבעי איכא למילף מצד השוה מכרם ומקמה דכתיב בקמה ואכלת ושבעת וברכת, ויליף זית דאית ביה צד מזבח).

י"א שרבעי נוהג בכל הנטיעות, וי"א שאינו נוהג אלא בכרם, דדבר הטעון שירה הוא טעון חלול, ואין אומרים שירה אלא על היין.

אסור לאדם שיהנה מהעוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה בלא ברכה כאילו מעל, ולכן צריך ללכת לחכם מעיקרא וללמוד הלכות ברכות, קודם

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים, ואם אין כהן אחר לא ישא את כפיו, אלא אם מובטח שחוזר לתפילתו.

טעה בג' ראשונות חוזר לראש, בג' אחרונות חוזר לרצה, באמצעיות לרב הונא חוזר לאתה חונן, לרב אסי חוזר לתחילת הברכה שטעה.

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ובג' אחרונות.

ר"א אמר על המאריך בתפילה כלום מאריך יותר ממשנה רבינו שהתפלל מ' יום, ועל המקצר אמר כלום מקצר יותר ממשנה רבינו שהתפלל קל נא רפא נא לה.

כל המבקש רחמים על חברו אין צריך להזכיר שמו.

ל"ד: הכריעות בתפילה- כל אדם כורע באבות תחילה וסוף ובהודאה תחילה וסוף, כהן גדול בסוף כל ברכה, ומלך בתחילת ובסוף כל ברכה, לרבי יצחק בר נחמני כה"ג תחילת כל ברכה, והמלך כורע ואינו זוקף.

המתפלל וטעה סימן רע לו, והיינו בטעה באבות, ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו.

המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות, ואם א"א לו לכוון בכל הברכות יכוון באבות.

רבי חנינא היה יודע אם מי שהוא מתפלל עליו חי או מת, ע"י שהיה רואה אם שגורה תפילתו בפיו.

כל הנביאים לא נתנבאו

-אלא למשיא בתו לת"ח וכו', אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו.

-אלא לימות המשיח אבל לעוה"ב וכו', ופליגא דשמואל דאמר אין בין עוה"ב לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות.

-אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים וכו', ופליגא דרבי אבהו דאמר מקום שבעלי תשובה עומדים וכו'.

במילתיה קאי כשמן זית, לרב נחמן מברך עליו שהכל נהיה בדברו, כיון דאית ליה עלויא אחרינא, קמח שעורים אע"ג דקשה לקוקיאני מברך עליו שהכל נהיה בדברו כיון שנהנה ממנו.

ברכת הקורא - לשמואל מברך עליו שהכל הואיל וסופו להקשות, דאין נוטעים הדקל אדעתא דקורא, לרב יהודה מברך בורא פרי האדמה דפירא הוא ואע"ג דסופו להקשות, והלכתא כשמואל.

צנון אם אוכלו כשהוא רך מברך אדמה דנטעי אינשי אדעתא דפוגלא.

צלף - על העלים ועל התמרות מברך אדמה, על האביונות מברך העץ דפירי הם (דנטעי אינשי אדעתא דכולהו), על הקפריסין נחלקו אם הם פרי או לא ונ"מ למעשר לערלה ולברך עליו העץ ולכלאים, לר"א פרי הוא וחייב במעשר וחייב בערלה אף בחו"ל, לר"ע אינו פרי ופטור ממעשר ומערלה אף בא"י, רב יהודה בשם רב מיקל כר"ע בערלת חו"ל משום דכל המיקל הארץ הלכה כמותו בחו"ל, לב"ש יש ספק אם כל מין הצלף הוא פרי או ירק, ולכן הוא כלאים בכרם כירק וחייב בערלה בא"י כפרי, ובחו"ל כשאר ספק ערלה בחו"ל דיורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט, לב"ה מין פרי הוא וחייב בערלה ואינו כלאים בכרם, ומ"מ אין להקל בחו"ל כב"ש משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל משום דב"ש במקום ב"ה אינה משנה.

ל"ו: "וערלתם ערלתו את פריו" - את הטפל לפריו - כל דבר הטפל לפרי והיינו שנעשה שומר לפרי חייב בערלה, ואף בדבר שנופל בתלוש כמו שמצינו בנץ הרימון שחייב בערלה, ואף אי ליתא בשעת גמר פירא חייב בערלה כמו שמצינו במתחלי דתמרי שהם פרי לכ"ע, (וכמו שיבואר להלן דבשאר פירות חשיב פרי לכ"ע משעת יציאת הפרי), אמנם נחשב שומר רק אם כשיטלו את השומר ימות הפרי, ולכן אין הקפריסין חייבים בערלה מדין שומר לפרי, כיון שאם יקחו את הקפריסין לא ימותו האביונות, אבל בנץ הרימון אם יטלוהו ימות הרימון.

ברכה לד' הארץ ומלואה ואחריה הארץ נתן לבני אדם, והנהנה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, וכאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל, וחבר הוא לאיש משחית.

ל"ה: ואספת דגן - לרבי ישמעאל נאמר כאן להנהיג מנהג דרך ארץ, יחד עם לימוד התורה, לרשב"י א"כ תורה מה תהא עליה, אלא איירי בזמן שאין עושים רצונו של מקום, אבל בזמן שעושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים, אמר אב"י הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם, רבא אמר לתלמידיו שיעסקו במזונותיהם ביומי ניסן ותשרי כדי שלא יהיו טרודים בשאר השנה.

דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי ושניהם נתקיימו בידם, ודורות האחרונים עשו מלאכתם קבע ותורתם עראי ולא נתקיימו בידם, דורות הראשונים חיפשו דרך להתחייב במעשר גם במקום שהיו צריכים ליפטר, ודורות האחרונים חיפשו איך ליפטר בזמן שהיו צריכים להתחייב.

הנודר מן המזון לרב ושמואל אינו אסור אלא בה' המינים, האומר כל הזן עלי מותר רק במים ומלח.

ברכת מינים שונים

ברכת היין - היין יש לו ברכה לעצמו בורא פרי הגפן, משום דאשתני למעליותא דסעיד ומשמח, ומ"מ אין מברך עליו ג' ברכות משום שאין הדרך לקבוע עליו סעודה, יין פורתא סעיד יין טובא גריר.

ברכת השמן - שמן אין לו ברכה לעצמו כמו יין, כיון שאע"ג דזיין מ"מ לא סעיד, אם אוכלו עם פת או שותהו ע"י אנגרוון מברך על העיקר ופוטרו, אם שותהו לעצמו אין מברך משום שמזיקו, אם חושש בגרונו ושותהו לרפואה ונהנה ממנו, כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, ומברך עליו בורא פרי העץ.

ל"ו: ברכת הקמח - קמח חיטים לרב יהודה מברך עליו בורא פרי האדמה דאע"ג דאשתני

שיש בו מה' מינים מברך עליו בורא מיני מזונות.

פרורים - חביצא להו"א אם יש בה פירורים כזית מברך המוציא וברכת המזון, ואם אין בו פירורים כזית מברך מזונות ומעין ג', למסקנה אע"פ שאין בה פרורים כזית מברך עליו המוציא, אם יש על זה תוריתא דנהמא, אם ערסן גבלם יחד אע"פ שלא היה בפרורים כזית מברך המוציא וברכת המזון, ואם חמץ בפסח ענוש כרת, ואם מצה יוצא בה יד"ח, פרורים שבאו מלחם גדול מברך המוציא וברכת המזון.

חיוב חלה - טרוקנין חייבים בחלה, ולריו"ח פטורים מן החלה, טריתא פטורה מן החלה, לחם העשוי לכותח עם עשאן כעבין שהקפיד על צורתם חייבים.

ל"ח. כובא דארעא מברכים עליו מזונות, מר זוטרא קבע עליו סעודה ובירך המוציא וברכת המזון, למר בר רב אשי יוצאים בו יד"ח מצה דלחם עוני הוא.

דבש תמרים יין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה לר"א השותה מהם בשוגג חייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר, ולדבריו דבש תמרים מברכים עליו שהכל דזיעה בעלמא הוא.

טרימא כל דבר הכתוש ואינו מרוסק נשאר בברכת הראשונה, תמרים של תרומה מותר לעשות מהם טרימא ואסור לעשות מהם שיכר.

שתיתא מאכל מקמח קליות בבלילה עבה מברך מזונות, רכה שדרך לעשותה לרפואה מברך שהכל אע"פ שכוונתו לרפואה כיון שנהנה, ומותר לשותה בשבת כשמתכוון לאכילה, דכל האוכלים מותר לאוכלם לרפואה דגברא לאכילה מיכוון, וי"א גברא לאכילה מיכוון ורפואה ממילא קאתי.

ברכת המוציא - לרבנן מברך המוציא, ולרבי נחמיה מוציא, מוציא לכו"ע משמע לשון עבר, ונחלקו אם המוציא משמע עבר או הווה, רב זביד בירך מוציא לאפוקי נפשיה מפלוגתא, והלכתא כרבנן.

ל"ח: שלקות -

איסור קציצת אילן בשביעית - אסור לקצוץ אילנות עם פירות בשביעית, ממתי נחשב הפרי לפרי - בענבים לרבי יוסי סמדר נחשב פרי, לרבנן משיגרעו והיינו שיעור בוסר וגודלם אז כפול הלבן, בחרובים נחשב פרי משישרשו ובזיתים משיניצו, ובשאר אילנות כבר משיוציאו פרי.

פלפלי - ברטיבתא אסורים באכילה ביום הכיפורים וחייבים בערלה ומברכים עליהם לכ"ע, ביבשתא האוכלם ביוה"כ פטור, ולרבא אין מברך עליהם כלל, לרב ששת מברך עליהם שהכל, וכן החילוק בזנגבילא שברטיבתא ראוי לאכילה וביבשתא אינו ראוי לאכילה.

דייסא מברך עליה במ"מ, חביץ קדירה או דייסא כעין חביץ קדירה לרב יהודה מברך שהכל דדבש הוא העיקר, לרב כהנא מברך במ"מ שהסולת היא העיקר, וכן מסתברא שהרי כל שיש בו מה' מינים מברכים עליו במ"מ.

כל שיש בו מה' מינים מברך עליו בורא מיני מזונות.

ל"ז. אורז לרב ושמואל לרבנן מברכים עליו שהכל ובורא נפשות רבות, והגמ' מוכיחה דמברך במ"מ ומעין שלש, אם לא אפה או בישל אלא כוסס את האורז מברך עליו אדמה, לרבן גמליאל מברך אחריו בורא נפשות, לריו"ח בן נורי מין דגן הוא וחייב כרת על חימוצו ומברך עליו המוציא ולאחריו ג' ברכות, דוחן לרב ושמואל דינו כאורז.

חיטה - הכוסס את החיטה מברך עליה אדמה, לרבי יהודה שסובר בירקות שברכתם בורא מיני דשאים מברך כאן בורא מיני זרעים, טחנה אפאה ובשלה אם הפרוסות קיימות מברך המוציא וג' ברכות, אם אין הפרוסות קיימות מברך מזונות ומעין שלש.

ז' מינים ואינו מין דגן או מין דגן ולא עשאו פת לרבן גמליאל מברך ג' ברכות, ולחכמים ברכה אחת מעין שלש, והלכה כרבים.

ל"ז: ריהטא חביץ קדירה - מברך עליו בורא מיני מזונות, ואף בריהטא דמחוזא שאין בו הרבה קמח שאין הקמח עיקר אלא הדבש, מ"מ כל

תבשיל שמעורב בו קמה - אם הקמח בא לדבק אפי' יש בו הרבה קמח מברך עליו אדמה.

ברכת מי הבישול של ירקות - מברכים עליהם אדמה כברכת הירק, ואם המים הם רק כדי להעביר הזוהמא ברכתם שהכל, מי שבת באים למתק ולא להעביר הזוהמא ועל כן ברכתם אדמה.

זמן הבציעה והברכה - לרב חייה בר אשי יכול לבצוע ואח"כ לברך, לרב חייה יגמור הברכה ביחד עם גמר הבציעה, לרבא מברך ואח"כ בוצע, וכן הלכה.

ל"ט: מעלת שלם לברכה - שלם וגדול לרב הונא יברך על הגדול, לריו"ח יברך על השלם, וירא שמים מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע, שלם שעורים ופרוסה חיטים לכ"ע יברך על החיטים.

שלם לתרומה - שלם וגדול אם יש כהן לפניו יתרום מן הגדול, וכן שלם ויפה תורם מן היפה, אם אין כהן לפניו לת"ק תורם את השלם כיון שמתקיים יותר, ולר' יהודה תורם מן הגדול.

בפסח מניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משום לחם עוני.

בשבת חייב אדם לברך על שתי ככרות, ויכול לבצוע רק אחת מהם, רב זירא היה חותך פרוסה גדולה שתספיק לכל הסעודה, ולא חשש משום רעבתנותא, משום שעשה כן רק בשבת.

מצוה לבצוע על הלחם של העירוב, כדי לקיים עוד מצוה באותו לחם.

מ. הפסק בין ברכה לאכילה - אמר הבוצע טול ברוך אינו הפסק, הבא מלח או לפתן לרב הוי הפסק ולריו"ח אינו הפסק, גביל לתורי לריו"ח הוי הפסק ולרב ששת אינו הפסק כיון שצריך להאכילם קודם אכילתו.

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן, ובפת נקיה רשאי.

ירקות שברכתם בורא פרי האדמה ששלקם כגון תומי וכרתי, י"א שנשארת ברכתם בפה"א, וי"א שמברכים עליהם שהכל נהיה בדברו.

לרב נחמן הדבר תלוי במחלוקת התנאים אם יוצאים יד"ח מצה ברקיק מבושל, שלר"מ שיוצאים יד"ח מברכים על שלקות אדמה, ולרבי יוסי שאין יוצאים במבושל מברכים על שלקות שהכל, והגמ' דוחה שלכ"ע שלקות ברכתם אדמה, ומ"מ לרבי יוסי אין יוצא בה ידי מצה דליכא טעם מצה.

עוד מבואר בגמ' שאף אם ברכת שלקות אדמה אין יוצאים במרור שלוק יד"ח מרור דליכא טעם מרור בשלוק.

לשיטת ריו"ח לרבי חייה בר אבא מברך אדמה, ולרבי בנימין בר יפת שהכל, והגמ' סומכת על השמועה של ר' חייה בר אבא.

ירקות שעיקר אכילתם ע"י שליכה מברכים עליהם כשהם חיים שהכל וכשהם שלוקים בורא פרי האדמה.

ל"ט. שיעור כזית משערים בזית בינוני, וזהו זית אגורי- ששמנו אגור בתוכו, ועל כן האוכל זית גדול אף בלא הגרעין מברך עליו ברכה אחרונה.

תלמידי בר קפרא ישבו לפניו והביאו לפנייהם שלקות ופרגיות, קם אחד ובירך על הפרגיות ולגלג עליו חבריו, אמר בר קפרא שהוא כועס על המלגלג שהרי חבריו בירך על הפרגיות קודם משום חביב, ושוב אמר שכועס על המברך על שלא שאלו על מה לברך, ושניהם לא הוציאו שנתם, הגמ' מבארת את סברת המלגלג או ששלקות ברכתם אדמה וקודמים לפרגיות שברכתם שהכל, או ששניהם שהכל וכרום קודם משום דזיין.

ראשי לפתות - לרב הונא אם חתוכים לחתיכות גדולות מברך אדמה, ואם חתוכים לחתיכות קטנות מברך שהכל, ולרב יהודה גם בחתיכות קטנות מברך אדמה, שאין החיתוך אלא למתק טעמם.

עניני בריאות

אין מי רגלים כלים אלא בישיבה, או כשעומד במקום גבוה למקום מדרון.

אחר כל אכילה אכול מלח ואחר כל שתיה שתה מים.

המקפה אכילתו במים קיתון לפת אינו בא לידי חולי מעים.

הרגיל בעדשים אחת לל' יום מונע אסכרה מתוך ביתו.

הרגיל בחרדל אחת לל' יום מונע חלאים, אבל כל יום גורם לחולשת הלב.

הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעים, ומפריס ומבריס גופו.

הרגיל בטעם קצח אינו בא לידי כאב לב אבל ריחו מסוכן.

טעמא דרבי יהודה שמברך בורא מיני דשאים משום שצריך לפרט בברכה, ואין הלכה כרבי יהודה.

אילן שאכל ממנו אדם הראשון- לר"מ גפן, לר"נ תאנה, לר"י חיטה.

טעות או שינוי בברכה

בירך על פירות האילן האדמה יצא, על פירות האדמה העץ לא יצא, על הכל אם בירך שהכל יצא.

בירך על פירות הארץ העץ לא יצא, ואף לר"י שאילן שאכל ממנו אדם הראשון היה חיטה, מ"מ אין מברכים העץ אלא על דבר שכשחותכים את הפרי האילן נשאר ומוציא פירות חדשים.

מ: בירך שהכל על פת ויין לריו"ח יצא לרב הונא לא יצא.

אם אמר כמה נאה ... זו ברוך המקום שבראה לר"מ יצא ולרבי יוסי לא יצא, ואין מחלוקת רב הונא וריו"ח תלויה בזה.

אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יצא יד"ח ברכה ראשונה.

כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה.

ברכת שהכל

דבר שאין גידולו מן הארץ ברכתו שהכל נהיה בדברו.

לרבי יהודה אין מברכים על חומץ ונובלות שהכל משום שזה מין קללה.

פת שעיפשה יין שהקרים ותבשיל שאבד צורתו מלח וזמית מברך שהכל.

כמהין ופטירות מברך שהכל, ואינו מברך אדמה כיון שהם רבים מהארץ ולא יונקים ממנה, ועל כן הנודר מפירות הארץ מותר בכמהין ופטירות, והנודר מגדולי קרקע אסור בכמהין ופטירות.

נובלות שמברכים עליהם שהכל היינו תמרים שנשרפו מהחום, נובלות תמרה שהקלו בהם לגבי דמאי י"א דהיינו תמרים שנפלו מהרוח, שאם עשאן גורן והם דמאי מותרים, וי"א שהם תמרים שנשרפו מהחום.

מ"א. קדימה בברכות- לרבי יהודה מין שבעה עדיף, ולרבנן חביב עדיף, לעולא המחלוקת בשברכותיהן שוות על מה יברך, אבל כשאין ברכותיהן שוות לא נחלקו מה יברך קודם, ואיכא דאמרי שנחלקו אף באין ברכותיהם שוות לענין איזה ברכה להקדים.

היו לפניו צנן וזית אם הצנן עיקר מברך עליו ופוטר את הזית, ואם אין הצנן עיקר לל"ק אין בזה מחלוקת, ולל"ב נחלקו בזה ר"י ורבנן.

ארץ חיטה ושעורה וכו'- לרב חנן הפסוק נאמר לשיעורים, חיטה- הנכנס לבי מנוגע אין בגדיו טמאים אלא בשהה כדי אכילת פרס מפת חיטים שמיסב ואוכלה בלפתן, שעורה- עצם כשעורה מטמאה במגע ובמשא, ומ"מ אין מטמאה באוהל, גפן- שיעור חיוב לנזיר שאכל חרצנים זגים או לולבי גפנים כדי רביעית יין, תאנה- כגרוגרת לאיסור הוצאה בשבת, רימון- ניקב כלי של בעלי בתים כמוציא רימון טהור, זית- שיעור לחלב דם נותר ופיגול, דבש- האוכל ככותבת הגסה ביום כיפורים.

מ"א: אמר רב יוסף כל המוקדם בפסוק של שבעת המינים קודם לברכה, ושני לארץ בתרא קודם לשלישי לארץ בתרא, וגם לרב חנן דלעיל ילפינן דין קדימה, ושיעורים אסמכתא בעלמא.

מ"ב: ברכת היין שלאחר המזון - אין יין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, אלא בזמן שקובע סעודה על היין, כשבתות וימים טובים ובשעת הקזת דם, אבל בשאר זמנים מברך גם על היין שלאחר המזון, ואף באלו מי שאינו רגיל לקבוע על היין ונמלך לשתות לאחר המזון צריך לברך.

בירך על יין בתוך המזון י"א שפוטר את היין שלאחר המזון, וי"א שאינו פוטר.

ב"ש אומרים אף לא מעשה קדירה - הגמ' מסתפקת אם כוונתם שגם מעשה קדירה לא נפטרים בברכת הפת כמו פרפרת, או שכוונתם שמעשה קדירה לא פוטר פרפרת כמו שפת לא פוטר פרפרת.

הסבו אחד מברך לכולם - עשרה שישבו לאכול אין מזמנים יחד אלא אם אמרו ניזיל וניכול לחמא במקום פלוני, או שאוכלים בהסבה, אבל בלא זה אפי' אם אוכלים מככר אחד אין מזמנים יחד.

מ"ג: בברכת היין לל"ק לרב בכל שתית יין אפי' בלא הסיבה אחד מברך לכולם, ומ"מ באורחים שדעתם לעקור ממקומם אחר שתית היין כל אחד מברך לעצמו, ולרבי יוחנן דין יין כדין פת שרק ע"י הסיבה אחד מברך לכולם, לל"ב לרב ביין אפי' ע"י הסיבה כל אחד מברך לעצמו, ואם הסבו כדי לאכול פת אחד מברך לכולם אף על היין.

בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו הואיל ואין בית הבליעה פנוי.

הנוטל ראשון מים אחרונים הוא יברך ברכת המזון וברכת היין והמוגמר להוציא את כולם.

ברכת המוגמר - זמן הברכה על ריח המוגמר משתעלה תמורתו, ומברך עליו בורא מיני

דברים הבאים בסעודה - תאנים וענבים לרב הונא ורב נחמן ורב פפא מברך לפניהם, לרב ששת מברך גם לאחריהם, לרב חייא אין מברך כלל, אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה, לרש"י ללפת הפת לתוס' שרגילים לאוכלם עם הפת אפי' אוכלם בלא פת, אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, הואיל ופת פוטרתם, **שלא מחמת הסעודה** בתוך הסעודה, לרש"י שלא באו ללפת אלא למזון לתוס' פירות שאין רגילים ללפת בהם הפת טעונים ברכה לפנייהם, **לאחר הסעודה** לרש"י פירות לתוס' לאחר שמשכו ידיהם מן הפת טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם.

יין - אינו נפטר ע"י הפת דגורם ברכה לעצמו.

מ"ב: פת הבאה בכיסנין - לרב מונא מברכים עליה המוציא, ולהלכה מברכים בורא מיני מזונות, אכל פת הבאה בכיסנין בשיעור שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך אחריו ברכת המזון.

אכילה אחר סיום הסעודה - לרב פפא אסור לאכול אחרי סילוק השולחן, ואם הוא סמוך על שולחן אחרים מותר, הרגיל למרוח שמן בסיום הסעודה יכול לאכול אחרי סילוק השולחן עד מריחת השמן, להלכה סיום הסעודה תלוי בנטילת מים אחרונים.

תכף - צריך לשחוט מיד אחרי הסמיכה, ולהתפלל אחרי אמירת הגאולה, ולברך אחר נטילת מים אחרונים, המארח ת"ח בביתו זוכה לברכה.

ברכה הפוטרת - יין שלפני המזון פוטר מלברך על היין שאחרי המזון, וכן בפרפרת, הפת פוטר את הפרפרת, הפרפרת לא פוטרת פת ולב"ש אף לא מעשי קדירה.

לא ידבר עם אשה בשוק אפ"ל היא אשתו שאין הכל בקיאים בקרוביו.
לא יסב בחבורה של עמי הארץ שמא ימשך אחריהם.
לא יכנס אחרון לבית המדרש משום שיכנוהו פושע.

לא יהלך פסיעה גסה שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ותקנתיה בקידוש הלילה.

לא יהלך ד' אמות בקומה זקופה.

מ"ד. עיקר וטפל - העיקר פוטר את הטפל בברכתו.

מליח כגון פירות גינוסר שאוכל עמו פת מברך על המליח ופוטר את הפת.

הגמ' מביאה כמה אמוראים שאכלו הרבה מפירות גינוסר, ועיר גדולה שהיתה לינאי המלך, ואילן גדול שהיה לו בהר המלך, ועיר אחת גדולה שהיתה בא"י קודם החורבן.

לרב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה, ולריו"ח שריף.

ברכת המזון - אכל תאנים ענבים ורימונים לר"ג מברך ברכת המזון, לחכמים מעין שלש, לר"ע אפ"י שלק אם הוא מזונו (כגון קלח של כרב) מברך עליו ברכת המזון.

ברכת המים - השותה מים לצמאו מברך שהכל, לר"ט בורא נפשות.

ברכת מעין שלש - כל שהוא מחמשת המינים מברך עליו מזונות ומעין ג', וכל שהוא משאר שבעת המינים מברך העץ ומעין שלש, והיינו על העץ וכו', ומסיים על הארץ ועל פירותיה, ובהו"ל ועל הפירות.

מ"ד: ברכת בורא נפשות - על ביצה ובשר מברך לאחריהם בורא נפשות רבות, וי"א אף על הירקות, וי"א אף על מים.

ענייני בריאות הגוף

ביצה טובה לגוף.

בשמים (ודלא כרב), חוץ ממוגמר מעץ אפרסמון של בית רבי או של בית קיסר או עץ הדס שמברכים עליו בורא עצי בשמים.

על ריח שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב, ולרב יהודה בורא שמן ארצנו.

כשרתא - קושט מברכים עליו בורא עצי בשמים, לרב אדא בר אהבה אין מברכים על שמן שכבשו בו קושט, לרב כהנא מברכים אף על שמן שכבשו בו קושט, לנהרדעי מברכים אף על שמן שטחנו בו קושט.

מ"ג: סמלק חלפי דמיא ונרקום דגינותא, מברכים עליהם בורא עצי בשמים, נרקום דדברא מברכים עליו בורא עשבי בשמים, המריח אתרוג או חבוש מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות.

היוצא ביומי ניסן ורואה אילנות מברך ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וכו'.

עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון.

את הכל עשה יפה בעיתו - שכל אומן חביבה עליו אומנותו.

אל יצא אדם יחידי בלילה ואבוקה כשנים וירח כשלשה בהדי דידיה.

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כתמר.

שמון והדס לב"ש מברך על השמן תחילה ולב"ה על ההדס, ור"ג הכריע כב"ש משום ששמון זכינו לריחו וסיכתו.

שמון ויין לב"ש מברך על השמן תחילה ולב"ה על היין.

גנאי לת"ח

לא יצא מבושם לשוק במקום שחשודים על משכב זכור, ודווקא כשהבושם בבגדו אבל בגופו מותר, ובשערו מחלוקת.

לא יצא יחידי בלילה, ואם קבוע לו זמן ללמוד מותר.

לא יצא במנועלים המטולאים, טלאי ע"ג טלאי, בפנתא, ובביתו או בימות הגשמים מותר.

תרומתו, מעשר שני והקדש שלא ניפדו, אין מצטרף לזימון.

הכותי מזמנים עליו והנכרי אין מזמנים עליו.

השמש שאכל כזית מזמנים עליו.

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהם.

שיעור להתחייב בזימון לת"ק כזית לר"י כביצה.

העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך.

המתרגם לא יגביה קולו יותר מהקורא, וינמין הקורא קולו ויקרא.

זימון בשניים - זימון בג' חובה, שניים שאכלו לרב יכולים לזמן, ומ"מ כיון שקבעו בחובה אין רשאים ליחלק ולזמן בשניים, ואם יצא אחד לשוק קוראים לו ומזמנים עליו, וב' שאכלו הרי השמש אוכל עמהם דגדול המצווה ועושה, ולריו"ח אין שניים יכולים לזמן.

מ"ה: נשים ועבדים וקטנים מזמנים לעצמם אבל לא יחד משום פריצותא.

יצא אחד לשוק בג' קוראים לו ומזמנים עליו, בעשרה ימתינו עד שיבוא, וכן הלכה, אבל לרב אשי בג' ימתינו וב' לא ימתינו.

שניים שאכלו כאחד מצוה ליחלק, ואם אחד בור סופר מברך ובור יוצא.

שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק לשניים ואין שניים מפסיקים לאחד, ולפנים משורת הדין ששניים יפסיקו לאחד.

ג' שאכלו כאחד חייבים לזמן אף אם אין בהם אחד שגדול מהאחרים.

אין זימון למפרע.

מי שלא אכל ומצא ג' מזמנים אומר אחריהם ברוך ומבורך, ואם מצאם אומרים ברוך וכו' עונה אמן.

העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה מגונה, ובבונה ירושלים משובח.

אביי ענה אמן בבונה ירושלים בקול כדי שהפועלים ידעו שלא לברך ברכת הטוב והמטיב שהיא מדרבנן, ורב אשי ענה בלחשה כדי שלא יזלזלו בה.

טחול יפה לשיניים וקשה לבני מעיים, ותקנתו שילעסנו ויפלוט.

כרישין קשים לשיניים ויפים לבני מעיים, ותקנתו שיבשלם ויבלעם.

כל ירק חי מוריק בסעודה שאחר הקזה.

האוכל ירק קודם ד' שעות ריחו מזיק למדברים עמו, וי"א שאין לאכול ירק קודם ד' שעות אבל מותר לדבר עם מי שאכל.

כל דבר שלא גדל כדי רביעית מגודלו מקטין.

דבר חי הנאכל שלם משיב נפש ואפי' דגים קטנים מאד.

האוכל את הצוואר שהוא קרוב לנפש משיב נפש.

קרוב מועיל למזון ולרפואה.

תרדים מי סיסין דבש קיבה הרת ויותרת הכבד מועילים רפואה.

הלפת מזיקה, ומועילה אם נתבשלה עם בשר וי"א עם יין וי"א שיבשלה בהרבה עצים, וי"א שיבשלה בבשר וישתה יין אחריה.

גד קטן מליח שלא נצלה היטיב מזיק ביום הז' י"ז כ"ז וי"א כ"ג, ואם שותה אחריו שכר אינו מזיק.

מ"ה. חנקתיה אומצא ושותה מים להעבירה לא יברך.

נהגו לברך על המים לפנייהם שהכל ולאחריהם בורא נפשות.

שלשה שאכלו:

זימון

ג' שאכלו כאחד חייבים לזמן.

אכל דמאי, מעשר ראשון שניטלה תרומתו, מעשר שני והקדש שנפדו, מצטרף לזימון, אבל אכל טבל, מעשר ראשון שלא ניטלה

שניים ממתנינים זה לזה בקערה שלשה אין ממתנינים.

הבוצע פושט ידו בקערה תחילה, ויכול לחלוק כבוד לרבו או לגדול הימנו.

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, אבל א"צ להמתין למאריכים, שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה, אבל המאריך קצת מאריכים לו ימיו ושנותיו.

חייב אדם לומר בלשון רבו.

אין עונים אמן חטופה קטופה או יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו.

מהלכות זימון - אין מזמנים על מי שהתחיל לאכול אחרי שסיימו השניים האחרים אכילתם, אבל אם היו מביאים לשניים אוכל חביב היו אוכלים מצטרף לזימון.

גדול מברך אף אם הגיע לבסוף, ו"א שמי שאכל מתחילה הוא מברך.

ביאור דברי המשנה

אלו מזמנים עליהם -

אכל דמאי - כיון דחזי לי אי מפקר נכסיו והוי עני.

מעשר ראשון שניטלה תרומתו - שנתן מעשר ראשון בשיבלים ולא הפריש תרומה גדולה, וכרבי אבהו שפטור מלתת ממנו תרומה גדולה.

מ"ז: מעשר שני והקדש שנפדו - אף שלא נתן את החומש.

השמש שאכל כזית - קמ"ל שיש קביעות לשמש.

הכותי - לאבבי איירי בכותי חבר שהרי אין מזמנים על עם הארץ, לרבא כיון שכותים מעשרים לא חשיב עם הארץ וכחכמים.

אלו אין מזמנים עליהם -

אכל טבל - אפי' מדרבנן כעציץ שאינו נקוב.

מעשר ראשון שניטלה תרומתו - שנתן תרומת מעשר בכרי קודם תרומה גדולה, שחייב לתת ממנו תרומה גדולה.

מ"ו: בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ואורח מברך כדי שיאמר יהי רצון שלא יבוש וכו'.

ברכת הזן בלא זימון - לרב נחמן אף בלא זימון אומר ברכת הזן, ולרב ששת אין אומר ברכת הזן בלא זימון, ולדבריו נחלקו במי שזימן והמשיך לאכול, לרבנן ממשיך מברכה שניה וכן הלכה, ולאבבי חוזר לראש.

ברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים אין אומרים אותה, ופותחת בברוך ואין מסתיימת בברוך, ולר"ע אין אומרים אותה בבית האבל אלא אומרים ברוך דיין האמת, וי"א שאומרים ברוך הטוב והמטיב ודיין האמת, לרב ששת יש מ"ד שברכת הטוב והמטיב מדאורייתא, ולדבריו פועלים אומרים אותה.

מ"ו: סדר ההסבה ונטילת מים ראשונים

ואחרונים - מנהג הפרסיים וכמוהם נהג ריש גלותא בזמן רב ששת, בשניים הגדול מיסב ראשון והשני למעלה ממנו, בשלשה הגדול מיסב באמצע השני למעלה הימנו והקטן למטה ממנו, ומדבר עם השני מדבר ברמיזה, מים ראשונים מתחילים מן הגדול ומיד מביאים לפניו את השלחן, מים אחרונים מתחילים מן הקטן, ואין מסלקים השלחן מן הגדול עד שנוטל ידיו, ובמתניתא תנא כמנהג הפרסיים אלא שבשתיים השני מיסב למטה מהגדול, ובמים אחרונים אם הם חמשה מתחילים מן הגדול, ואם יותר מתחילים מהקטן, וכשישאר חמשה יטול הגדול, ומי שנוטל הראשון מהחמשה הוא מברך.

אין מכבדים אחד את חבירו בדרכים בגשרים ובנטילת מים אחרונים.

מ"ז: אין מכבדים אלא בפתח הראוי למזוזה.

מהלכות סעודה

אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע.

הגמ' מבארת מי תיקן כל ברכה בברכת המזון, ומהו סדר הברכות, והילפותא לברכת המזון ולזימון, ולברכת התורה.

נוסח ברכת המזון

מ"ט. ברכת הארץ - אם לא הזכיר ארץ חמדה טובה ורחבה לא יצא יד"ח, וכן אם לא הזכיר ברית ותורה לא יצא יד"ח, לרב יצא יד"ח, ויקדים ברית לתורה, ויאמר ב' פעמים הודאה והפוחת מפעם אחת הרי זה מגונה, ולא יחתום מנחיל ארצות.

בונה ירושלים - אם לא הזכיר בה מלכות בית דוד לא יצא יד"ח, וחותרם בונה ירושלים, לרבי יוסי ברבי יהודה חותרם מושיע את ישראל ובונה ירושלים, להלכה לרב ששת אם פתח רחם על עמך ישראל מסיים מושיע את ישראל, ואם פתח רחם על ירושלים מסיים בונה ירושלים, לרב נחמן לעולם מסיים בונה ירושלים.

הזכרת מלכות בברכת הטוב והמטיב - י"א שמזכיר בה מלכות לפי שהיא מדאורייתא, לרבי זירא צריך לומר בה ב' פעמים מלכות במקום בונה ירושלים שאין בה מלכות, ואף שהיא סמוכה לחברתה מ"מ לאו אורח ארעא להזכיר מלכות דוד ולא מלכת שמים, לרב פפא צריך להזכיר בה ג' פעמים מלכות במקום ברכת הארץ ובונה ירושלים, וי"א שאין מזכיר בה מלכות לפי שהיא מדרבנן.

אין חותמים בשתים - לפי שאין עושים מצוות חבילות, ועל כן אין לחתום מושיע את ישראל ובונה ירושלים, ובכל המקומות שחותם בשתים הם ענין אחד, ובמקדש השבת וישראל והזמנים הם ענין אחד של קדושה.

מ"ט: שכח להזכיר מועדים בברכת המזון - אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן וכו', ובשבתות וימים טובים חותרם, ובראש חודש ספק אם חותרם ואם צריך להזכיר שמחה, אם נזכר אחרי שהתחיל הטוב והמטיב, בשבתות שמחויב לאכול סעודות חוזר לראש, וכמו שחוזר אם שכח בתפילה, ובראשי חדשים אינו חוזר.

מעשר שני שלא ניפדה או שניפדה ע"י אסימון.

הנכרי - אף בגר שמל ולא טבל דאינו גר.

עם הארץ - לר"מ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה, לאחרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי, לר"א כל שאין קורא ק"ש שחרית וערבית, לרבי יהושע מי שאינו מניח תפילין, לבן עזאי כל שאין לו ציצית בבגדו, לרב נתן כל שאין לו מזוזה בפתחו, לרב נתן בר יוסף כל שאינו מגדל בניו לת"ת, לאחרים אפי' קרא ושנה כל שלא שימש ת"ח.

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהם, לרבי"ל קטן או עבד מצטרפים לט' גדולים לזימון בעשרה, לרב הונא תשעה הנראים כעשרה מצטרפים, י"א דהיינו במפוזרים וי"א במכונסים, לרב אמי ב' ת"ח המחדדים זה את זה בהלכה מצטרפים.

המשחרר עבדו עובר בעשה, ולצורך מצוה דרבים מותר.

המשכים ונמנה עם עשרה ראשונים נוטל שכר כנגד כולם.

קטן שהביא סימנים מצטרף לזימון, לריו"ח קטן שיודע למי מברכים מצטרף.

מ"ח. ג' שאכלו ירק מצטרפים לזימון בעשרה, ד' ג"כ מצטרפים דיש כאן רוב, ורב זירא מסתפק בד' דשמוא בעינן רובא דמינכר.

שמעון בן שטח שתה יין ובירך לינאי המלך, לריו"ח אין מוציא בברכת המזון אלא מי שאכל כזית פת, אבל מצטרף לזימון אפי' באכל ירק או שתה כוס יין.

מ"ח: רצה והחליצנו בשבת לת"ק אומר בברכת הנחמה, ומ"מ בדיעבד יוצא אם אמרה בשאר ברכות, לחכמים אין יוצא אפי' בדיעבד, לר"א יכול לכתחילה לאומרה בכל אחת מהברכות.

לר"א אין מברכים על יין שאינו מזוג במים, ולחכמים מברכים.

ג' אין רשאים ליחלק, וקמ"ל אף בישבו לאכול לאכול ועדיין לא אכלו, או אף אם כל אחד אוכל מכיכרו, או אם כל אחד הגיע מחבורה אחרת של ג' ולא זימנו עליהם בחבורתם, אבל אם זימנו עליהם פקע מהם חיוב זימון כמו במיטה טמאה שאם חילקהו טהורה אע"פ שחזרו וחיברוה.

ז: שתי חבורות שאין רואות אלו את אלו ויש שמש ביניהם השמש מצרפם.

יין שאינו מזוג - לר"א מברכים עליו העץ, ומותר ליטול ממנו ידים, ולרבנן ברכתו הגפן ואין נוטלים ממנו ידים, משום שראוי לקורייטי, ומודים חכמים לר"א בכוס של ברכה דבעינן מזוג כדי שתהיה המצוה מן המובחר.

ביזוי אוכלים - לשמואל מותר לעשות כל צרכיו בפת, וכו"א שמתיר ליטול ידיו בין שאינו מזוג.

בברייתא איתא שאין להעביר על הפת בשר חי או כוס מלא, ואין זורקים אותה ואין סומכים בה את הקערה.

לענין זריקת שאר אוכלים בדבר שנמאס ע"י הזריקה אסור, ואם לא נמאס מותר.

ממשיכם יין בצינורות לפני חתן וכלה, וזורקים לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים, ולא גלוסקאות אף בימות החמה.

שכח לברך והכניס אוכלים לתוך פיו - במשקין בולעם, אוכלים שאינם נמאסים מוציאם ומברך, ואוכלים הנמאסים מסלקם לצד אחד של פיו ומברך, אם גמר לאכול אינו יכול לברך אחרי אכילתו.

נ"א. אספרגוס - העשו מיין יפה ללע"ט - ללב לעיניים ולטחול, יין חדש קשה לרמ"ת - לראש למעיים ולתחתונות, אבל יין מיושן יפה לבני מעיים, והרגיל בו יפה לכל גופו,

כזית וכביצה - לר"מ מזמנים בכזית ולר"י בכביצה, ואילו גבי בשר שיצא מחוץ לירושלים שנפסל לר"מ חוזר לשורפו רק בכביצה ולר"י בכזית, לר"ח מוחלפת השיטה, לאביי ב' הנדונים אינם תלויים בחשיבות כזית וכביצה, אלא כל מקום לפי עניינו.

נוסח הזימון - בשלשה אומר נברך, בעשרה או יותר אומר נברך אלוקינו, לריה"ג במאה אומר נברך ד' אלוקינו, באלף מוסיף אלוקי ישראל, ובריבוא מוסיף אלוקי צבקות יושב הכרובים, והם עונים כנוסח שלו ואומרים ברוך במקום נברך.

במנין הנזכר כשיש מנין זה חוץ ממנו אומר ברכו במקום נברך.

העולה לתורה בבית הכנסת אומר ברכו את ד', ולרבי ישמעאל המבורך.

ז: בשלשה והוא יכול לומר ברכו, ומ"מ עדיף לומר נברך שלא יוציא עצמו מן הכלל.

נוסח הזימון - יאמר ובטובו ולא ומטובו, חיינו ולא חיים, שאכלנו משלו ולא למי שאכלנו משלו, ברוך שאכלנו משלו ולא על המזון שאכלנו משלו, ובעשרה יכול לומר על המזון שאכלנו כיון שמזכיר שם ד'.

הלכה כר"ע שאין חילוק בנוסח הזימון בין עשרה לעשרה ריבוא.

אפי' עוברים שבמעיי אמן אמרו שירה על הים.

אם אחד מהשלשה בירך בלא זימון יכולים לזמן עמו לאחר שבירך, אבל הוא לא יוצא ידי זימון למפרע.

יאמר ברכו את הכנסת ברכו את ד' המבורך, משום שכך נהוג עלמא, וכדי לא להכנס לפלוגתא.

חלוקה באכלו כאחד - ג' ד' ה' שאכלו יחד אין רשאים ליחלק, ו' עד ט' נחלקים, מעשרה עד י"ט אין נחלקים, ועשרים נחלקים לשתים.

שתי חבורות מצטרפות לזימון אחד אם מקצתם רואים אלו את אלו.

והמשתכר ממנו מזיק לכל גופו, העשוי משיכר יפה לרמ"ת וקשה ללע"ט.

אין שותים אותו אלא חי, ומכוס מלאה, מקבלו בימין ושותהו בשמאל, אין משיחים אחריו, שותים אותו בבת אחת, אין מחזירים אותו אלא למי שנתנו לו, בעשוי משכר רק אחריו ואפי" בפני המלך, ואוכלים אחריו רק מאכל שהוא ממינו, ואם הוא מ"ין אין רק אחריו ואוכלים אחריו פת.

ג' דברים שלמד רבי ישמעאל בן אלישע מסוריאל שר הפנים- לא ליטול החלוק בשחרית מיד השמש, ולא ליטול ידים ממי שלא נטל, ולא להחזיר האספרגוס אלא למי שנתנו.

ג' דברים שלמד ריב"ל ממלאך המות- לא ליטול החלוק בשחרית מיד השמש, ולא ליטול ידים ממי שלא נטל, לא לעמוד לפני הנשים כשחוזרות מהלוית המות, ואם פגשם יקפוץ ד' אמות, או יעבור את הנהר, או ילך לדרך אחרת, או יעמוד מאחורי הגדר, או יסובב פניו ויאמר ויאמר ד' אל השטן וגו'.

כוס של ברכה- טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, יתנו לכוס חי ואח"כ ימזגנו, וימלא הכוס, וי"א שטעון גם עיטור מסביב בתלמידים או בכוסות י"ן חי, ובברכת הארץ יוסיף מהם לכוס של ברכה, ויעטוף ראשו בסודר, נוטלו בשתי ידיו ונותנו ביד ימין ולא יסייע ביד שמאל, ומגביהו טפח, ונותן עיניו בו, ואין משיחין עליו, וי"א שמשגרו במתנה לאנשי ביתו כדי שתתברך, וי"א שהיא מתברכת ממה שהוא שותה, הגמ' מביאה על זה מעשה עם ילתא אשתו של רב נחמן.

נ"א: אין מברכים על כוס שני, שהשותה מזוגות ניזוק.

יש לברך ברכת המזון בישיבה, וי"א שהאוכל מהלך יברך מעומד, האוכל מעומד יברך מיושב, והאוכל בהסיבה ישב ויברך.

אלו דברים:

סדר קידוש וההבדלה- לב"ש מברך על קידוש היום ואח"כ על היין, לפי שהיום גורם וקודם ליין, ומ"מ בהבדלה היין קודם להבדלה משום שעדיף לאחר את ההבדלה, לב"ה מברך על היין ואח"כ על קידוש היום, לפי שהיין גורם לאמירת קידוש היום, וגם ברכת היין תדירה מברכת הקידוש. הלכה כב"ה אף קודם שיצאה בת קול ופסקה הלכה כב"ה, ואף לרבי יהושע הסובר שאין משגיחים בבת קול.

נ"ב. היו לפניו ברכת המזון הבדלה נר ובשמים- לר"מ לב"ש הסדר נר ומזון בשמים והבדלה, ולב"ה נר ובשמים מזון והבדלה, לר"י לכ"ע המזון בתחילה והבשמים בסוף, ונחלקו במאור ובשמים, שלב"ה בשמים קודמים ולב"ש מאור קודם, ונהגו העם לברך על הבשמים ואח"כ על המאור כב"ה אליבא דר"י.

בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס, במשנה איתא שלב"ש מברך על היין ואח"כ על המזון, ולב"ה על המזון ואח"כ על היין, אי סברי ב"ש דברכת המזון טעונה כוס איירי שיש בכוס יותר מהשיעור, ומברך על הכוס וטועם מעט, דהמברך צריך שיטעום, וטועם בידו כדי שלא יפגום את הכוס, לרב חייא שותה את כל הכוס ואח"כ מברך על המזון, דאין ברכת המזון טעונה כוס.

נטילת ידים ומזיגת הכוס- לב"ש נטילת ידים קודמת ולב"ה מזיגת הכוס קודמת, טעמא דב"ש שמא יטמא משקין שאחורי הכוס והמשקין יחזרו ויטמאו את הכוס ע"י ניצוצות, ואין הידים מטמאות את הכוס שטומאתם כשניות, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין, טעמא דב"ה שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים, ואיירי בכלי שנטמאו אחוריו דתוכו

נ"ג. נר שלא שבת - אין מברכים על נר של נכרים משום שלא שבת ממלאכה האסורה בשבת, נכרי שהדליק במוצאי שבת מנר שדלק בשבת לישראל, או ישראל שהדליק מנר שדלק לנכרי בשבת, מותר לברך עליו שמברך על התוספת של מוצאי שבת (בכל נר אין נחשבת השלהבת כל רגע לדבר חדש, דא"כ המוציא שלהבת לרה"ר בשבת אמאי חייב והרי לא הניח מה שעקר, ומ"מ יש בה גם דבר חדש), אבל נכרי שהדליק מנכרי אין מברכים עליו גזירה משום הנר הראשון שהדליק הנכרי. היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב או מחצה נכרים מברך, ואם רוב ישראל לא יברך, אם ראה אדם מחזיק אבוקה בודק אם ישראל הוא, ואם הוא סמוך לשקיעת החמה אם הוא גדול ודאי עכו"ם הוא, ואם הוא קטן בודק אם ישראל הוא או עכו"ם.

היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו.

אור שאינו עשוי לאורה אין מברכים עליו -

אור של כבשן כיריים ותנור - בתחילה אין מברכים עליו ובסוף מברכים.

אור של ביה"כ וביה"מ תני חדא מברכים ותניא איך אין מברכים - א' בדליכא אדם חשוב מברכים, ב' אף בדאיכא אדם חשוב אי איכא חזנא מברכים, ג' בדאיכא חזנא אי איכא סיהרא אין מברכים.

אין מברכים על הנר של מתים - מפני שעשוי לכבוד, והסימן לכך אם מדליקים לפניו גם ביום.

היו יושבים בביה"מ והביאו אור לפנייהם ב"ש אומרים כל אחד מברך לעצמו מפני ביטול ביה"מ, וב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך.

ברכת הבשמים

אין מברכים על הבשמים של מתים מפני שעשויים להעביר הריח, וכן בשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר הזוהמא, בשמים שבחנות הבשם נחשבים עשויים לריח מפני

טהור וגבו טמא, (ואם נטמא תוכו נטמא כולו), ואין הכוס מטמאה את הידים דאין כלי מטמא אדם, טעם נוסף לב"ה משום תיכף לנט"י סעודה.

נ"ב: מקנח ידיו ובמפה ומניחה לב"ש על השולחן, ולא על הכסת שמא יטמאו מים שבה מהכסת ויטמאו את הידים, דאסור להשתמש בשולחן שני גזירה משום אוכל תרומה, אבל המפה או האדם לא נטמאים מחמת כלי, ולב"ה מניחה על הכסת ולא על השולחן שמא יטמאו משקין שבמפה ממנו ויטמאו את האוכלים, ולא גזרו משום אוכלי תרומה דזריזים הם, ומה שלא חששו שיטמאו מחמת הכסת ויטמאו את הידים, דמוטב שיטמאו ידים שאין עיקר לנטילתם מן התורה, ולא יטמאו האוכלים שעיקר טומאתם מן התורה.

מכבדים את הבית ואח"כ נוטלים לידים מים אחרונים לב"ש כדי שלא יפסד האוכל מחמת הנטילה, ולב"ה אם השמש ת"ח (שהרי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ולב"ש מותר) נוטל הפרורים שיש בהם כזית ומניח פרורים שאין בהם כזית שמותר לאבדם ביד.

הלכה כב"ה חוץ מכיבוד הבית, ור' אושעיא הופך השיטות במחלוקת זו ופוסק גם בזה כב"ה.

ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה, ולב"ה נר ובשמים מזון והבדלה, דברי ר"מ, ור"י אומר לב"ש מזון מאור בשמים והבדלה, ולב"ה מזון בשמים מאור והבדלה, ונהגו העם כב"ה אליבא דר"י.

בשמים של נכרים - ואין מברכים על בשמים של נכרים במסיבת עכו"ם לפי ססתמה לע"ז.

דיני ברכת בורא מאורי האש

לב"ש יאמר שברא מאור האש, ולב"ה יאמר בורא מאורי האש, ולא נחלקו בלשון ברא או בורא שמשמע לשעבר, אלא נחלקו אם יאמר מאור, או מאורי לפי שהרבה גוונים יש בשלהבת.

אין עונים אמן אחר תשב"ר, מלבד בזמן המפטיר.

צריך לנקות ידיו לפני ברכת המזון במים אחרונים.

שרוצה שיריחו ויקנו בשמים, (ומברך פעם אחת ביום ואם יצא חוזר ומברך).

היה מהלך חוץ לכרך והריח אם רוב עכו"ם אינו מברך, לרבי יוסי אף ברוב ישראל לא יברך מפני מיעוט המקטרות לכשפים ומיעוט לגמר את הכלים.

בערבי שבתות בטבריה ובמוצאי שבתות בציפורי חזקתו לגמר את הכלים.

המהלך בשוק של עכו"ם ונתרצה להריח הרי זה חוטא.

הרואה:

ברכות הראיה

ג'ד: הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים וכו', הגמ' מפרטת המקומות שבהם נעשו ניסים לישראל- מעברות הים סוף, מעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, אבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל, אבן שישב עליה משה בשעה שיהושע נלחם בעמלק, חומת יריחו שנבלעה באדמה, והגמ' מבארת את הניסים שנעשו לישראל במקומות אלו.

יחיד שנעשה לו נס רק הוא מברך.

ג'ד: הרואה אשתו של לוט מברך ברוך דיין האמת, ועל לוט מברך ברוך זוכר את הצדיקים, שאפי' בשעת כעסו הקב"ה זוכר את הצדיקים.

ד' צריכים להודות

יורדי הים, הולכי מדברות, חולה שנתרפא, יוצא מבית האסורים.

הגמ' מביאה הילפותא לחיוב ההודאה בהם.

הברכה שמברכים היא ברוך גומל חסדים טובים.

וצריך להודות בפני עשרה.

חולה שאמרו לו בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא נפטר בזה מלהודות אם היו שם עשרה וענה אמון.

ג'ג: מברכים על הנר אף בריחוק מקום כל

שאלו היה קרוב היה נהנה, אבל אם היא חלשה לא יברך, גחלים שאינו יכול להדליק מהם קיסם לא יברך עליהם, היה הנר בחיקו או בפנס לא יברך, ואם הוא בקרן זוית ורואה רק את האור ולא את השלהבת לא יברך, לרבא צריך ליהנות מהנר בפועל כדי שיכיר בין איסור לפונדיון.

אין מחזרים על האור כדרך שמחזרים על המצוות.

מי שאכל ושכח ולא בירך במזיד יחזור למקומו, ובשוגג לב"ש יחזור ולב"ה יברך במקום שנזכר, הגמ' מביאה מקרים שעשו בכ"ש ונשתכרו.

עד מתי הוא מברך עד שיתעכל המזון שבמעיו, באכילה מועטת שיעורו לריו"ח כל זמן שאינו רעב ולר"ל כל זמן שאינו צמא, ובאכילה מרובה ד' מילין.

בא להם יין אחר המזון ואין לו כוס אחר לב"ש מברך על היין ואח"כ על המזון, ולב"ה על המזון ואח"כ על היין.

עונים אמר אחר ישראל המברך, ודווקא כשאינו יוצא יד"ח אבל בבא לצאת יד"ח צריך לשמוע כל הברכה, ואין עונים אמן אחר כותי המברך עד שיגמור כל הברכה.

גדול העונה אמון מן המברך, וי"א ששניהם שווים והמברך מקבל שכר קודם.

הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו בפני שלשה ויאמר חלמא טבא חזאי ויאמרו לו טבא הוא וכו' ג' הפוכות ג' פדויות וג' שלומות. האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בברכת כהנים ויאמר רבונו של עולם וכו'.

הגמ' מביאה מה יעשה אדם נגד עין רעה. האי מאן דחליש ביום הראשון לא יגלה ואח"כ יגלה.

בחלום דבר בו- חלום שע"י מלאך, חלומות שאו ידברו- חלום שע"י שד. כל החלומות הולכים אחר הפה, ובלבד שהפתרון מעין החלום.

ג' חלומות מתקיימים- חלומות הבוקר וחלום שחלם עליו חבירו וחלום שנפתר בתוך החלום, וי"א אף חלום שנשנה.

אין מראים לאדם בחלום אלא מהרהורי ליבו.

ג'ו: בר הדיא היה פותר לטובה למי שהיה משלם לו, ולרעה למי שלא היה משלם לו, הגמ' מביאה חלומות שחלמו אביי ורבא, ומה שפתר לטובה לאביי ששילם, ומה שפתר לרעה לרבא שלא שילם, וכמה חלומות שפתר לרבא לרעה גם כשהגיע בלי אביי, וכמה חלומות שפתר לרבא לטובה אחרי ששילם לו, פעם אחת נפל לבר הדיא ספרו וראה רבא שכתוב בו שכל החלומות הולכים אחר הפה, ואמר לבר הדיא שמוחל לו על הכל מלבד שאמר שתמות אשתו שהיתה בתו של רב חסדא, וקללו שימסר למלכות ולא ירחמו עליו, בר הדיא חשש מהקללה מפני שקללת חכם אפי' בחינם היא באה, ולכן הגלה עצמו לרומאים מפני שגלות מכפרת, והרגוהו.

ג'ז: הגמ' מביאה כמה חלומות שחלמו אנשים, ושאלו לחכמים ומה שפתרו להם החכמים, וכמה חלומות שפתר רבי ישמעאל לצדוקי אחד.

חלומות ופתרונם

באר- שלום, וי"א תורה, וי"א חיים.

שלשה צריכים שימזור חולה חתן וכלה, וי"א אף חיה, וי"א אף אבל, וי"א אף ת"ח בלילה.

ג' דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם

ג'ה: המאריך בתפילתו ואינו מעיין בה, אבל המעיין שמצפה שתתקבל תפילתו סוף בא לידי כאב לב.

והמאריך על שולחנו שע"ז יבוא עני ויתן לו. המאריך בבית הכסא, ודווקא המאריך ולא תלי שאינו יושב על ברכיו.

ג' דברים מזכירים עוונותיו של אדם- קיר נטוי, עיון תפילה, מוסר דין על חבירו לשמים.

י' דברים מביאים את האדם לידי תחתוניות.

ג' דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם- מי שנשנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות.

ג' צריכים רחמים לבקש רחמים שיבואו- מלך טוב, שנה טובה, וחלום טוב.

ג' מכריז עליהם הקב"ה בעצמו- רעב, שובע, פרנס.

אין מעמידים פרנס על הציבור אא"כ נמלכים בציבור.

בצלאל על שם חכמתו נקרא, ...שמא בצל א'ל היית.

אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה.

ענייני חלומות

הגמ' מביאה עניינים וכללים רבים בנושא חלומות, וקשה לפורטם כי רבים הם, ומ"מ נזכיר חלקם.

כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים.

ג'ה: לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה, מיוסף.

אדם טוב אף שרואה חלום טוב אך שוכח אותו לפני שמתעורר.

שורקה- משיח.
 תאנה- תורתו משתמרת.
 רימונים- עסקו יפרה, חצאי רימונים- ת"ח
 יצפה לתורה ועם הארץ למצוות.
 פרי הזית- עסקו יפרה ויתקיים, אילן זית- בנים
 מרובים, וי"א שם טוב יוצא לו.
 שמן זית- מאור תורה.
 תמרים- תמו עוונותיו.
 עז- שנה מבורכת, עיזים- שנים מבורכות.
 הדס במקומו- נכסיו מצליחים, ואם אין לו
 נופלת לו ירושה.
 לולב- לב אחד לאביו שבשמים.
 אווז- חכמה, והבא עליה- ראש ישיבה.
 תרנגול- בן זכר, תרנגולים- בנים זכרים,
 תרנגולת- תרביצא גינה, וי"א ביהמ"ד נאה, וגילה.
 ביצים, אגוזים, קישואים, כלי זכוכית- תלויה
 בקשתו בספק.
 הנכנס לכרך- נעשו לו חפציו.
 המגלח ראשו- סימן יפה לו, ראשו וזקנו- סימן
 יפה לו ולמשפחתו.
 היושב בעריבה קטנה- שם טוב לו, גדולה- אף
 למשפחתו, והני מילי שהולכת בגובה ים.
 הנפנה ולא קינח סימן יפה לו.
 העולה לגג בחלום עולה לגדולה, ירד ירד
 מגדולתו, וי"א שלא ירד.
 הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו.
 העומד ערום בחלום- בבל ערום בלא חטא,
 בא"י ערום ממצוות.
 הרואה נתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו,
 נתנהו בקולר שמירה יתירה, אבל בחבל
 בעלמא לא.
 הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה, ליער
 נעשה ראש לבני כלה.
 המקיז דם בחלום- עוונותיו מחולים לו.
 נחש- פרנסתו מזומנת, נשכו- נכפלה פרנסתו,
 הרגו- אבדה פרנסתו.
 כל מיני משקים יפים לחלום חוץ מין
 שפעמים סימן רע הוא, ולת"ח לעולם סימן
 טוב הוא.

נהר צפור או קדירה- שלום, וישכים ויאמר
 וכו'.
 קנה- חכמה, קנים- בינה, קרא או קורא או
 קירה- חכמה.
 אין מראים דלועים אלא למי שהוא ירא שמים
 בכל כוחו.
 ה' דברים נאמרו במי שרואה שור.
 חמור- יצפה לישועה.
 הרואה... בחלום ישכים ויאמר וכו' קודם
 שיקדמו פסוק אחר וכו'- נהר, צפור, קדרה,
 ענבים, הר, שופר, כלב, ארי, תגלחת, באר,
 קנה, שור.
 חתול במקום שנקרא שונרא- שירה נאה,
 שינרא- שינוי רע.
 ענבים לבנות- יפות לחלום, ושחורות רק
 בזמנם יפות.
 סוס לבן- יפה לו, אדום רק בנחת יפה לו.
 ישמעאל בן אברהם- תפילתו נשמעת, אבל
 טייעא לא.
 גמל- ניצול ממיתה.
 פנחס- פלא נעשה לו, פיל עם אוכף- פלאות
 נעשו לו, פילים- פלאי פלאות נעשו לו.
 כל מיני חיות יפים לחלום חוץ מפיל ללא אוכף
 וקוף.
ז"ז. הונא- נס נעשה לו, חנינא חנניא יוחנן-
 ניסי ניסים, הספד - מן השמים חסו עליו
 ופדאוהו, והני מילי בכתבא.
 עונה איש"ר- מובטח לו שהוא בן עוה"ב.
 קורא ק"ש- ראוי שתשרה שכינה אלא שאין
 דורו ראוי.
 מניח תפילין- יצפה לגדולה.
 המתפלל- סימן יפה לו, והני מילי דלא סיים.
 הבא על אמו- יצפה לבינה, על נערה
 המאורסה- לתורה, על אחותו- לחכמה, על
 אשת איש- מובטח לו שהוא בו עוה"ב, והני
 מילי שלא ידע ולא הרהר.
 חיטים- שלום.
 שעורים- סרו עוונותיו.
 גפן טעונה- אין אשתו מפלת נפלים.

חורבות בבל- יש בהם ה' ברכות.

ג"ח: אוכלוסי ישראל- חכם הרזים, וכן זומא הוסיף וברוך שברא כל אלה לשמשני שכמה יגיעות יגע אדם הראשון וכו', והיה אומר אורח טוב מה הוא אומר...בשבילי, ואורח רע...בשביל אשתו ובניו, אין אוכלוסא בבבל, ואין אוכלוסא פחותה מס' ריבוא.

אוכלוסי עכו"ם- בושה אמכם.

חכמי ישראל- ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, וחכמי עכו"ם מסיים לבשר ודם, מלכי ישראל- מכבודו ליראיו, ומלכי עכו"ם מכבודו לבריותיו. לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ואפי' לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה וכו', דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, הגמ' מביאה המעשה ברב ששת שהיה סגי נהור וידע מתי בא המלך כשהיה קול דממה דקה.

רב שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית והוא הלשין עליו ונעשה לו נס.

ג"ח: בתי ישראל בישובם- מציב גבול אלמנה, בחורבנם- דיין האמת, בתי עכו"ם בישובם- בית גאים יסח ד', בחורבנם- קל נקמות ד' וכו'. הגמ' מביאה המעשה בעולא ורב חסדא שעברו על פתח ביתו החרב של רב חנא בר חנילאי, וסיבת אנחתו של רב חסדא, ומה שאמר לו עולא.

קברי ישראל- ברוך אשר יצר אתכם בדין וכו', קברי עכו"ם- בושה אמכם.

חבירו לאחר ל' יום- שהחינו, לאחר י"ב חודש- מחיה המתים.

רב חנינא בריה דרב איקא בירך על רב פפא ורב הונא בריה דר"י גם ברכת חכם הרזים מפני שהכיר בחכמת הפרצוף שהם חשובים כס' ריבוא.

בהקנים מלידה, כושי, לווקן, קיפח, ננס, דרניקוס- משנה הבריות.

קיטע, סומא, פתויי ראש, חיגר, מוכה שחין, בהקנים- דיין האמת.

פיל קוף וקפוף- משנה הבריות.

בריות טובות ואילנות טובות- שככה לו בעולמו.

ג"ז: השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה.

הרואה את דוד או בן עזאי יצפה לחסידות, שלמה או רבי או בן זומא- חכמה, אחאב או רבי ישמעאל בן אלישע או אחר- פורענות, ר"א בן עזריה- עשירות.

ספרי ג"ך- הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה, יחזקאל או משלי או קהלת- חכמה, ירמיה או איוב או קינות- פורענות, תהילים או שיר השירים- חסידות, אסתר נס נעשה לו.

כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מפיל בלא אוכף וקוף וקיפוד.

כל מיני מתכת יפות לחלום חוץ ממעדר ופסל עם קת.

כל מיני פירות יפים לחלום חוץ מפגי תמרה.

כל מיני ירקות יפים לחלום חוץ מראשי לפתות תלושים.

כל מיני צבעים יפים לחלום חוץ מתכלת.

כל מיני עופות יפים לחלום חוץ מכוס ינשוף ותנשמת.

ג' נכנסים לגוף ואינו נהנה מהם, וג' אין נכנסים לגוף ונהנה מהם.

ג' מעין עוה"ב.

ג' משיבים דעתו של אדם.

ג' מרחיבים דעתו של אדם.

ה' דברים הם אחד משישים מדבר אחר.

ו' דברים יפים לחולה, וו' דברים מרפאים את החולה, וי' מחזירים אותו לחליו.

הרואה בחלומו מת בבית שלום בבית, ואם אכל ושתה סימן יפה, ואם נטל מנעל וסנדל סימן רע ושאר דברים סימן טוב, אם נתן עפר וחרדל סימן רע ושאר דברים סימן טוב.

הרואה ... אומר...

מרקוליס- ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו.

מקום שנעקרה ממנו עכו"ם- ברוך שעקר עכו"ם מארצנו, וכשם שנעקרה וכו'.

ס. קנה כלים חדשים- לל"ק נחלקו רב הונא וריו"ח ביש לו כיוצא בהם לרב הונא לא יברך ולריו"ח יברך, ונחלקו במחלוקת ר"מ ור"י, ואם קנה וחזר וקנה לכו"ע א"צ לברך, ולל"ב נחלקו בקנה וחזר וקנה, ואם יש לו וקנה לכו"ע צריך לברך.

על הרעה שיש עמה טובה בעתיד (בדקא בארעיה) דיין האמת, ועל הטובה שיש עמה רעה בעתיד (מציאיה דאי שמע מלכא שקיל מיניה) הטוב והמטיב.

תפילת שוא- הצועק לשעבר הרי זו תפילת שוא, כגון היתה אשתו מעוברת, אבל קודם מ' יום מועילה תפילה היכא שהזריעו שניהם בבת אחת.

היה בא בדרך וכו' יה"ר שלא יהיה זה בתוך ביתי הרי זו תפילת שוא, והלל אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי.

פחדו בציון חטאים, ובדברי תורה אשרי אדם מפחד תמיד שישכח.

תפילות וברכות שונות

הנכנס לכרך מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, ובן עזאי אומר ד', הגמ' מבארת מה מתפלל ומודה.

הנכנס לבית המרחץ אומר וכו', וי"א שלא יאמר כדי שלא יפתח פה לשטן.

הנכנס להקיז דם אומר יה"ר וכו'.

ס: הגמ' מבארת מה אומר כשנכנס לבית הכסא, ומה מברך כשיוצא.

הגמ' מבארת מה מברך כשהולך לישן, ומה מברך כשמתעורר אלוקי נשמה וברכות השחר, וברכות התפילין ונט"י, עד הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

חייב אדם לברך על הרעה דיין האמת בשמחה כמו על הטובה.

ר"מ ור"ע היו רגילים לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, הגמ' מביאה המעשה בר"ע עם התרנגול החמור והנר.

זיקין (כוכב שביט), זוועות (רעידת הארץ), רעמים, רוחות זעף, ברקים- שכוחו וגבורתו מלא עולם, וי"א שמברך גם עושה מעשי בראשית.

הגמ' מבארת את הפסוק עושה עש כסיל וכימה.

נ"ט. רעידת הארץ נעשית מדמעותיו של הקב"ה, וי"א מספיקת כפיו, וי"א מאנחתו, וי"א שבועט ברקיע, וי"א שדוחק רגליו תחת כסא הכבוד.

הגמ' מבארת ממה נהיה הרעש של הרעמים, לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב.

הרואה קשת בענן לא יפול על פניו, אבל יברך וזכר הברית וכו'.

הרים, גבעות, ימים, נהרות, מדברות- עושה מעשי בראשית.

הרואה רקיע בטהרתה מברך עושה מעשה בראשית, לרב חסדא מיום שחרב ביהמ"ק לא נראה רקיע בטהרתה.

נ"ט: חמה בתקופתה, לבנה בגבורתה, כוכבים במסילותם, מזלות כסדרם- עושה מעשה בראשית.

ים הגדול לפרקים (ל' יום)- ברוך שעשה את הים הגדול.

נהר פרת מבי שבור ולמעלה, ודגלת מבי שבור ולמעלה- עושה בראשית.

ברכות הודאה

על הגשמים הטוב והמטיב, ומאידך איתא שיברך מודים אנחנו לך על כל טיפה וכו', מיישבת הגמ' א' במעט אומר מודים ובהרבה הטוב והמטיב, ב' אתו טובא, אית ליה ארעא ויש לו שותפות הטוב והמטיב, ואם אין לו שותפות יברך שהחיינו (וכן בבית חדש וכלים חדשים) בלית ליה ארעא יברך מודים וכו'.

ילדה אשתו זכר ואשתו עמו וניחא לה בזכר יברך הטוב והמטיב.

מת אביו והוא יורשו מברך דיין האמת ואח"כ הטוב והמטיב, ואם אין לו אחים שהחיינו.

שינוי יין ויש עמו בני חבורה- הטוב והמטיב.

גדר ובאין השכינה שורה, ומבארת לפי דבריהם בכל מקום היאך יפנה.

כמה הנהגות בצניעות ובבית הכסא

ס"ב. אין נפרעים מעומד, ואין מקנחים בשמאל, הגמ' מביאה כמה טעמים למה אין מקנחים בשמאל.

הגמ' מביאה תלמידים שנכנסו אחר רבם לבית הכסא ותחת מיטתם ואמרו "תורה היא וללמוד אני צריך".

כל הצנוע בבית הכסא נצול מנחשים עקרבים ומזיקים ו"א חלומותיו מיושבים עליו.

קבלה דבית הכסא- צניעותא ושתיקותא.

קבלה דיסורי- שתיקותא ומבעי רחמים.

אחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע, ו"א שזה השיעור לאחורי הגדר, אבל בבקעה כל זמן שאין חבירו רואה, ו"מ שהיינו כל זמן שאין חבירו רואה פירועו.

אין קורים צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא.

איזהו צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום, ו"א במקום שנפנה ביום והיינו שלא יפנה במקום פתוח.

לעולם יפנה אדם שחרית וערבית.

ימשמש ואחר כך ישב.

כשם שנפרעים מן המתים כשמספידים אותם במה שלא היה בהם כך נפרעים מן הספדנים, ומן העונים אחריהם.

ס"ב: על כל משכב ישכב חוץ מקרקע, ועל כל מושב ישב חוץ מקורה.

הגמ' מביאה כמה עצות שאמר בר קפרא.

אין להסתכל במי שנפנה.

ולא ידבר ואם צריך ישמיע קול, ואם יש סכנה של עמוד או סילון החוזר מותר לדבר.

דוד לא הרג את שאול במערה משום צניעות שהיתה בו, שנפנה בגדר לפניו מגדר ומערה לפניו ממערה, וסכך בבגדו כסוכה.

ס"א. לעולם יהיו דבריו של אדם מעטים לפני הקב"ה.

ואהבת את ד' אלוך בכל לבבך- בשני יצריך יצר טוב ויצר רע.

אחור וקדם צרתני-

"א שאדם נברא ב' פרצופים וצלע היינו פרצוף אחד ויבן היינו שקלע שערוותיה ו"א שבנאה כאוצר קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הולד.

ו"א שצלע היינו זנב, ואחור למעשה בראשית וקדם לפורענות שבמבול נמחה ראשון, ויסגור בשר תחתנה היינו במקום חתך.

ויביאה אל האדם- שנעשה שושבין.

לא יהלך אחר אשה בדרך ואפי' היא אשתו, ואם נזדמנה לו יסלקנה לצדדים, והעובר אחורי אשה אין לו חלק לעוה"ב, אחורי ארי ולא אחורי אשה.

המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה לא ינקה מדינה של גיהנום.

אסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים, ואם יש עליו משוי, או יש פתח אחר, או רוכב על חמור, או שמניח תפילין מותר.

ס"א: צדיקים יצר טוב שופטם, רשעים יצר הרע שופטם, רבה אמר שהם בינונים.

לא איברי עולם אלא לצדיקים גמורים או רשעים גמורים.

בכל נפשך ובכל מאורך- שיש שממונו חביב מגופו ויש שגופו חביב מממונו.

הגמ' מביאה המעשה בר"ע ופפוס בן יהודה, ואת מה שהיה בזמן מיתת ר"ע.

לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד קדש הקדשים, ודווקא מן הצופים ולפנים, ודווקא ברואה, ואין גדר, והשכינה שורה, ויש חולקים שאסור אף ברחוק ובאין

אין מעברים השנה בחו"ל אלא אם לא הניח ת"ח כמותו בא"י, הגמ' מביאה בזה מעשה עם רבי חנינא בן אחי רבי יהושע.

ס"ג: הגמ' מביאה כמה דברים שנאמרו בכרם שביבנה.

מבקש ד' - י"ב מיל ק"ו מעיר לעיר.

תורה וקנייניה

פנים אל פנים - נסביר פנים בהלכה, וי"א שיסביר פנים לישראל.

היום הזה נהיית לעם - שחביבה תורה על לומדיה כיום שניתנה מהר סיני.

אין התורה נקנית אלא בחבורה, אבל ביחיד תבוא עליהם חרב, ומיטפשים.

אין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם.

לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה.

חמאה של תורה הוראה מצויה במי שמוציא חלב שינק משדי אמו.

כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור, ואם שותק פעם שניה יבחין בין דיני ממונות לנפשות.

הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות.

המנבל עצמו על ד"ת סופו שיתנשא.

המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו כאילו עושה חסד עם כל ישראל, ויש להכיר לו טובה, ומתברך.

ס"ד: כל הדוחק את השעה סוף שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחית מפניו, הגמ' מביאה בזה מעשה עם רבה ורב יוסף.

בעל הקורה מוטל עליו להכנס בעוביה של קורה יעקב שטרח בגידול בניו יבקש עליהם רחמים.

כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בה כאילו נהנה מזיו שכינה.

הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, והנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום.

כל המבזה את הבגדים סופו שאינו נהנה מהם.

הגמ' מבארת כמה דברים על המגיפה שהיתה אצל דוד.

לא יכנס להר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל רגליו ובמעוות הצרורים בסדינו ולא יעשנו קפנדריא ולא ירוק

אסור לעשות קפנדריא בבית הכנסת, ואם נכנס לסיבה אחרת מותר, ואם השביל קדם לבית הכנסת מותר, רקיקה ומנעל מותרים בבית הכנסת.

ס"ה: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם, משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם, לפי שאין עונים אמן במקדש אלא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

התקינו שיהא אדם שואל לשלום חברו בשם שנא' והנה בועז וכו'.

בשעת המכניסים פזר ובשעת המפזרים כנס, אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס מלמד, ואם חביבה פזר.

במקום שאין אנשים היה איש, ואם יש אנשים לא יורה בפני רבו, ואפי' יש שם ת"ח ששווה לו.

בכל דרכיך דעהו - כל גופי תורה תלויים בזה, ואפי' לדבר עבירה.

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה.

לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, ואל ימנה אפוטרופוס בתוך ביתו.

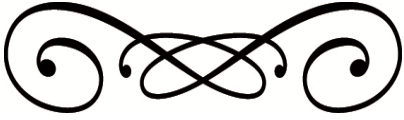
הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנם לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו, ואם נתנם לו סוף שמתעשר.

כל המשתף שם שמים בצערו כופלים לו פרנסתו.

כל המרפה עצמו מד"ת אין לו כח לעמוד ביום צרה, ואפי' רפה ממצוה אחת.

היוצא מביהכ"נ ונכנס לביה"ד ועוסק בתורה
זוכה ומקבל פני שכינה.
ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב.
ת"ח מרבים שלום בעולם.

הדרן עלך מסכת ברכות